

Medijsko i literarno stvaralaštvo Mladena Kušeca

Baštrakaj, Ena

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:849280>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-20**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ENA BAŠTRAKAJ

MEDIJSKO I LITERARNO STVARALAŠTVO MLADENA KUŠECA

Završni rad

Pula, lipanj, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ENA BAŠTRAKAJ

MEDIJSKO I LITERARNO STVARALAŠTVO MLADENA KUŠECA

Završni rad

JMBAG: 0303048356, izvanredni student

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Dječja književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Kristina Riman

Pula, lipanj, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Ena Baštrakaj, kandidatkinja za prvostupnicu predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Ena Baštrakaj dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Medijsko i literarno stvaralaštvo Mladena Kušeca koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

I.	UVOD	1
II.	ŽIVOT I STVARALAŠTVO MLADENA KUŠECA	2
1.	Književno stvaralaštvo Mladena Kušeca	5
1.1.	Romani za djecu Mladena Kušeca	5
1.1.1.	Donatela.....	6
1.1.2.	Plavi kaputić.....	8
1.1.3.	Romani Donatela i Plavi kaputić u kontekstu dječjih razvojnih strahova	9
1.2.	Slikovnice Mladena Kušeca.....	11
1.2.1.	Boje i Deset puta naj.....	12
1.2.2.	Priča o prometnim znacima i Spas je na 93 ili priča o vatri	13
1.2.3.	Čistoća je pola zdravlja i Brinem se za svoje tijelo	16
1.3.	Zbirke priča Mladena Kušeca	17
1.3.1.	Životne vrijednosti kroz pero Mladena Kušeca.....	17
2.	Medijsko stvaralaštvo Mladena Kušeca	22
2.1.	Mediji i njihov utjecaj na djecu	22
2.1.1.	Medijski odgoj	22
2.2.	Radio kao medij u dječjem životu	23
2.3.	Dijete i televizija.....	24
2.4.	Komunikacija s djecom.....	25
2.5.	Bijela vrana, Tonkica Palonkica frrr, Patuljci pojma nemaju	29
III.	ZAKLJUČAK.....	35
IV.	IZVORI I LITERATURA.....	37
	SAŽETAK.....	42
	SUMMARY.....	43

I. UVOD

Na spomen imena Mladena Kušeca, većina odraslih osoba reagira na isti način: s osmijehom na usnama, vedrinom na licu i sjećanjem na emisije *Bijela vrana*, *Tonkica Palonkica frrr* i *Patuljci pojma nemaju*. Mladen Kušec je jedno od najzvučnijih imena hrvatskih radijskih i TV emisija za djecu, ali i hrvatske dječje književnosti.

Tekst ovog rada usmjeren je prikazivanju književnog i medijskog stvaralaštva Mladena Kušeca i mogućnostima korištenja njegovih djela u radu s djecom predškolske dobi. S obzirom da je stvaralaštvo Mladena Kušeca vrlo opsežno, u radu je veća pozornost posvećena sljedećim djelima: roman *Donatela*, knjiga proze *Plavi kaputić*, slikovnice *Boje*, *Deset puta naj*, *Priča o prometnim znacima*, *Spas je na 93* ili *priča o vatri*, *Čistoća je pola zdravlja* i *Brinem se za svoje tijelo*. Opisane su i sljedeće radijske emisije: *Bijela vrana*, *Tonkica Palonkica frrr* i *Patuljci pojma nemaju*.

Mnoga djeca različitih generacija slušala su i gledala emisije, odnosno čitala djela Mladena Kušeca, odrastala su uz njega i poistovjećivala se s njegovim junacima. Njegov je stil pisanja kompaktna i povezana zbrka dječjeg svijeta koja je svakom djetetu potpuno jasna, zabavna, pamtljiva i edukativna. Uspjeh je ostvario u svim aspektima svojega djelovanja. U promatranju odabranih Kušecovih djela korištena je literatura koja se odnosi na dječju književnosti, ali i djela o dječjoj psihologiji i komunikaciji.

II. ŽIVOT I STVARALAŠTVO MLADENA KUŠECA

Mladen Kušec rođen je u Zagrebu 24. veljače 1938. godine. U Zagrebu je završio osnovnu školu nakon koje je upisao gimnaziju i naposljetku završio studij Filozofskog fakulteta te diplomirao jugoslavistiku 1963. godine (Hrvatska enciklopedija). Hrvatski je pjesnik, pripovjedač, publicist i novinar koji je svoj profesionalni put započeo na Radio Zagrebu. Svojim profesionalnim radom na televiziji i radiju te književnim stvaralaštvom koje je načešće posvećivao djeci, na vrlo osobujan, šaljiv i zanimljiv način obilježio je djetinjstvo mnogih generacija. Iako je najčešće pisao o djeci i za njih, njegovi su radovi vrlo popularni i među odraslima (Frančić, 2013).

Sada već nadaleko poznat i priznat književnik, Kušec je svoj stvaralački put započeo na neobičan način. Stvarati, smišljati i izmišljati priče i pjesmice počeo je još kao dijete dok je čuvao djecu svojeg starijeg brata i dviju sestara. Priče koje je svakodnevno izmišljao bilo je teško zapamtiti pa ih je počeo zapisivati (Dugandžija, 2017).

Za T-portal jednom prigodom Kušec je izjavio „*Od djece sam naučio ono što sam odrastajući izgubio, pa sam to prenosio ljudima oko sebe*“ (Morić, 2018). Na taj se način najbolje opisao kao književnik, ali i kao čovjek koji je značajno utjecao na generacije malih i velikih čitatelja. Iako je njegov prvi posao na radiju bio vezan uz tržnicu i druge dnevne vijesti, Kušec je vrlo rano pronašao svoju pravu strast i prenio to na sva svoja djela. Napisao je nekoliko desetaka knjiga, sudjelovao u stvaranju i osmišljavanju brojnih televizijskih i radio emisija te i dan danas neumorno stvara i radi i s jednakom strašću uživa u radu s djecom.

Nakon što se 1963. godine zaposlio na Radio Zagrebu, Mladen Kušec se istaknuo kao urednik televizijskih i radijskih drama *Tonkica Palonkica frr*, *Bijela Vrana*, *Patuljci pojma nemaju* i dr. koje su stekle veliku popularnost.

Svoju prvu knjigu objavio je 1971. godine pod nazivom *Dobar dan*, a nakon nje napisao je još tridesetak knjiga. *Plavi kaputić*, *Mama, tata i ja*, *Krijesnice predgrađa*, *Donatela*, *Volim te* neke su od njegovih najpoznatijih knjiga. Dobitnik je više nagrada od kojih su najistaknutije: Hrvatsko novinarsko društvo - Zlatno pero 1979. (za knjigu *Donatela*, nastalu prema radioemisiji *Bijela vrana*), nagrada Mato Lovrak za najbolji

roman za mladež 1993. (za roman *Mama, tata i ja*), nagrada na Tjednu radija u Ohridu 1977. i 1983. godine, nagrade Radio Zagreba 1983. godine te nagrade Hrvatske radio televizije - Ivan Šibl za životno djelo 1991. godine (Leksikon radija i televizije).

Kušecov stil pisanja, pričanja i pripovjedanja vrlo je ležeran, vedar i opušten što mu je uvelike pomoglo da, dok se o ljubavi još uvijek nije govorilo otvoreno, napiše zbirku *Volim te*. Ova je zbirka djelo od četrdesetak pjesama bez naslova u kojima Mladen Kušec govori o buđenju ljubavnih osjećaja kod djece, prve zaljubljenosti, odnosno o svim onim intimnim osjećajima koji nastaju kod djece u određenoj dobi (Kušec, 1981).

Kušec je u mnogim svojim djelima provlačio motive sreće, ljubavi, mašte, zaigranosti, nestašnosti i jednostavnosti. Svojom knjigom *Ubili su mi kuću* pokazao je da svijet koji nas okružuje nije uvijek pozitivan i jednostavan kao ni djeca s kojom razgovara i o kojima progovara. Knjiga *Ubili su mi kuću* je zapravo zbirka njegovih zapisa i dječjih sastavaka o ratu. U njoj su objavljenije pjesme, bolnička izvješća, dječji crteži s temom rata te preslike novinskih članaka koje je Kušec skupljao od 18. rujna do 8. listopada 1991. godine. Te je godine sletom okolnosti počeo raditi kao ratni izvjestitelj, što ga je i potaknulo na objavljivanja ove knjige. Godine 1992. nastavlja s istom tematikom te izadaje knjigu *Mama, tata i ja* smatrajući da u to ratno razdoblje svima trebaju prijatelji, ljubav i obitelj kako bi ljudi barem nakratko zaboravili na užasna događanja koja ih okružuju (Prokl Predragović, 2017). U idućim godinama nakon završetka rata, Kušec se vraća svojim već dobro poznatim temama, prijateljstvu, ljubavi, razumijevanju, sreći), odnosno vraća se djeci i svemu što ona istinski jesu i to svojim djelima: *Prasci jedni mali, Zagrlj me, Bijela vrana, Pitalice skitalice*.

Godine 2006. je, po istoimenoj radijskoj emisiji koju su uređivali i vodili Mladen Kušec, Josip Bratulić, te Mladenov sin Goran Kušec 1999. godine, nastala putopisna knjiga *Zagonetno putovanje – putujmo Hrvatskom*. U knjizi je predstavljeno trideset i osam putovanja po cijeloj Hrvatskoj u kojima su autori otkrivali povijesne, kulturne i društvene znamenitosti pojedinog grada, odnosno mjesta koja su posjetili. U knjigu su uvrstili mnogobrojne ilustracije, stare razglednice, geografske karte te fotografije kako bi u čitateljima pobudili želju da posjete to mjesto.

Godine 2013. izdaje slikovnicu *Zvijezde Europske unije* u kojoj na djeci razumljiv i jednostavan način govori o državama Europske unije, pa tako i o Hrvatskoj. Navodeći

samo nekoliko kratkih činjenica, djeci govori o osobitostima i zanimljivostima država članica.

Autor je mnogobrojnih serijala slikovnica *Svi smo mi različiti*, *Volim i poštujem druge*, *Ja sam poseban* za djecu u kojima na jednostavan način govori o temama važnim za djetetov tjelesni, emocionalni i društveni razvoj.

Vrlo je bitno istaknuti i njegove glazbene priče koje su uvelike doprinjele dječjem scenskom izražaju *Čudo u ormaru*, *Veliki doček*, *Zakopano blago* i druge.

1. Književno stvaralaštvo Mladena Kušeca

Prema autoricama Hameršak i Zima (2015), definirati dječju književnost nije jednostavno s obzirom na njenu raznovrsnost po obliku i sadržaju, ali i njenu promjenjivost i raspon, kao i promjenjivost književnosti općenito. Autorice navode kako se dječja književnost često definira kao književnost čiji su likovi i junaci djeca, ali i kao dio književnosti čija djela po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi, te koja su svjesno namijenjena djeci ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su postala tijekom vremena prikladna za dječju dob.

Mladen Kušec se okušao u mnogim književnim vrstama za djecu, pa izbor djela kojima bi se sažeto moglo prikazati cjelokupno stvaralaštvo Mladena Kušeca nije bio lagan, a za primjer njegovoga književnoga stvaralaštva odabrana su dva romana, priče i slikovnice. Djela promatrana u ovom radu smatraju se njegovim najpoznatijim djelima, poput *Donatele* i *Plavog kaputića*. Slikovnice su izabrane na temelju čimbenika koji su važni u životu djece i nakon što odrastu, pa se se tu našle slikovnice o zdravlju i higijeni (*Čistoća je pola zdravlja* i *Brinem se za svoje tijelo*), o vokabularu (*Deset puta na*), o društvenom ponašanju i uređenju (*Priča o prometnim znacima*, *Spas je na 93* ili *priča o vatri* i *Boje*). Priče govore o vrijednostima koje su bitne za zdravo funkcioniranje međuljudskih odnosa (*Moja prva knjiga životnih vrijednosti*). *Tonkica Palonkica* frrr korištena je kao primjer književnog djela koje je proizašlo iz istoimene radijske emisije.

1.1. Romani za djecu Mladena Kušeca

Na samom početku čitanja djela Mladena Kušeca, uočava se s kolikom je energijom i ljubavlju njegovo djelo pisano. To je upravo ono što svakom djetetu treba: ljubav, energija, jednostavnost. Djetetov je svijet crno-bijeli s bojama, ima samo dvije strane, nema sivila između, a što se jasno ogleda u i prožima dječje romane Mladena Kušeca poput *Donatele* i *Plavog kaputića*.

Hameršak i Zima (2015) navode da se dječji roman doživljava kao sinegdoha dječje književnosti. U dječjem se romanu povezuju dječja i popularna kultura, a njegove se odrednice samostalno određuju u kategorijama: likovi, udruživanje istih u družine, pustolovnost (akcija) i dječja igra. Kako iste autorice navode, dječji je roman teško definirati sveobuhvatno, isto kao i dječju književnost.

Hranjec (2006) navodi definiciju Jože Skoka koja glasi: „Dječji roman je razvedena, složena i slojevita izmišljena ili stvarnosna priča o (dječjem) životu, s akterima koji pretežito pripadaju određenoj uzrasnoj dobi, ali i priča koja posjeduje svoju dinamiku i zasniva se ponajvećma na specifičnom dječjem motrištu svijeta u kojem se uzbudljivom radnjom djela oblikuju likovi, psihologijski i etički profilirani“ (Hranjec, 2006:28)

Glavna tema dječjeg romana su dječji pothvati, a glavni su junaci neustrašiva djeca, pojedinačno ili udružena u skupine. Nekada su pisci za glavne junake uzimali dječake (*Koko Ivana Kušana*, braća Vrageci Hrvoja Hitreca, *Junaci Pavlove ulice* Ferenc Molnara, *Družba Pere Kvržice* Mate Lovraka). Za razliku od njih, Mladen Kušec u svojim romanima *Donatela* i *Plavi kaputić* za glavne likove ima junakinje djevojčice Donatelu i Ivančicu. Svi likovi strukturirani su kao romaneskni, što znači kao elementi strukture romana (okrenutost pojedincu junaku/družini i uspostavljanje odnosa prema tradiciji i ideji totaliteta društvenog i privatnog života) (Hameršak i Zima, 2015).

1.1.1. *Donatela*

Dječji roman *Donatela* govori o jedanaestogodišnjoj djevojčici koja živi na otoku Cresu u mjestu Valunu. Najbolji su joj prijatelji starac zvani barba Luka i pomorac u mirovini Crni Don te njegov mačak Špiro. Njihova nastojanja da se ponovno otvori osnovna škola u Valunu, čine se jednostavnima, ali su komplicirana. Izazovno nastojanje kao što je ponovno otvaranje osnovne škole (uključujući i papirologiju) čine jednostavnim sami likovi. *Donatela*, čak i u trenutcima kad odrasli barba Luka i Crni Don posustanu, ne odustaje, nego nalazi naizgled vrlo jednostavna rješenja – njoj se

samoj sve čini mogućim i uvijek vjeruje u bolje, te smatra da rješenja postoje. Kušec ovdje ističe dječju upornost i vjeru u dobro, pozitivno i dječje uvjerenje da je moguće sve što se dovoljno jako želi. Radi dobrobiti i pravilnog razvoja djeteta potrebno je njegovati tu djetetovu jednostavnost, spontanost i vjeru u pozitivan ishod. Djetetov istraživački duh jedna je od stvari kojoj je potrebno dopustiti da zaživi. Dijete treba istraživati, ono treba ispitivati, a sve u svrhu njegova pravilnog razvoja i shvaćanja svijeta. Dijete istražuje, uči o svijetu oko sebe, ali ono nevidljivo oku jest da se socijalno povezuje s okolinom, uključujući i sva živa bića: ljude, životinje i biljke (Došen Dobud, 2016). Kušecova *Donatela* obuhvaća: djetetov urođeni avanturističko – istraživački duh, njegovu spontanost, jednostavnost, vjeru i ljubav. S djevojčicom Donatelom ostali likovi razgovaraju kao s odraslom osobom, gotovo bez ikakve potrebe da joj se dodatno pojašne stvari. Tako, na primjer, barba Luka govori o planu ponovnog otvaranja škole u Valunu: „Molim te, sad ja govorim. Govorili smo o tome i dogovorili sve što je trebalo. Sjećaš se, rekao sam ti da je došlo vrijeme kad je najvažnije strpljenje...Ako znaš, onda još bolje. Tako ti barem ne moram ponovno tumačiti...“ (Kušec, 1989:21). Nadalje, Luka Donateli govori „Ovo je, prijatelji moji (...) prvi pisani korak prema našem cilju. Gledajte i divite se! Nas troje dobili smo točne upute što sve moramo učiniti da Valun dobije školu. Nas smo troje prvi svjedoci da se taj veliki trenutak bliži...“ (Kušec, 1989:33). Ovakvi primjeri predstavljaju iskorak i naglasak na činjenicu da dijete voli kad mu se odrasli obraćaju kao ravnopravnoj osobi, a sve u svrhu adekvatnog psiho-socijalnog razvoja. Djeca vole o sebi misliti kao o odraslima i velikima, a sve zato što su odrasli (roditelji i ostali), djeci uzor (model, obrazac ponašanja) po kojemu djeca kreiraju sebe jer smatraju da tako jest pravilno i točno. Ako se djetetu netko obraća kao odrasloj osobi, izjednačava ga se s njegovim „idolima“ i čini ga se zapravo sretnim i važnim, odraslim. Za Donatelu je to ponovno otvaranje osnovne škole u Valunu na otoku Cresu. U dijelu gdje Donatela piše pismo učiteljici Mandi, vidljivo je koliko Donatela zrači samopouzdanjem i svjesnošću da nešto može učiniti: „Brzim, sigurnim pokretom zalijepila je omotnicu i zatim, kao onaj koji točno zna što želi, izašla iz kuće...“ (Kušec, 1989:62). Pred sam kraj djela, jasan je Donatelin ponos na sve što je postignuto uz njenu pomoć: „Sjela je u klupu – treći razred i zaiskrila kao krijesnica.“ (Kušec, 1989:98).

Kušecovi opisi likova relativno su kratki, ali dosta precizni. Kušec daje obrise likova kako bi se djetetu pomoglo formirati konkretan lik. Kod opisa Donatele, samo na

jednom mjestu daje malo više podataka o njenom fizičkom izgledu, ali opis psihoemocionalnih stanja svugdje je kratak „...Može joj biti deset ili jedanaest godina. Njena kratko ošišana plava kosa sličí nakostriješenom ježu. Ispod bodljikave kose igraju dva najmodrija oka. Lice djevojčice posuto je pjegicama. Prekratka haljinica kao da se na njoj stisnula od hladnoće. Ovako uzrujana i ušeptrljana više sličí šarenom zvrku na dugim, tankim nožicama, nego djevojčici...“ (Kušec, 1989:6). „...Ma koliko bila hrabra, pametna i oprezna, Donatela to nije mogla izdržati...“ (Kušec, 1989:95). Barba Luka je također precizno, ali kratko opisan „...Barba Luka u crnom, dosta iznošenom, ali uščuvanom odijelu, sa štapom, šešikom i lulom, učinio se Donateli kao učitelj sa slike u nekoj knjizi koju je davno čitala...“ (Kušec, 1989:25). Slično je i s likom Crnog Dona koji je s istom kratkom preciznošću opisan „...Kao i barba Luka i Crni Don je bio neobično svečano odjeven. Sav u tamnome, s mornarskim haljetkom prebačenim preko ruke, kapetanskom kapom i uredno počešljanom bradom, ulijevao je poštovanje...“ (Kušec, 1989:25). „...je veliki, crni čovjek...Zbog velikog crnog šešira, štapa i guste crne brade...Crni Don je uvijek bio sam...“ (Kušec, 1989:7).

Međutim, dijalози između likova toliko su dinamični, energični, s dozom ozbiljnosti u sebi, a istovremeno zbog svega toga zanimljivi da se u svakom djetetu koje čita ili kojemu se čita Donatela, budi urođena želja za istraživanjem, za avanturom, za spoznajom novoga, za kretanjem. A to je zapravo poticaj za bolji psiho-socijalni i fizički razvoj djeteta.

1.1.2. *Plavi kaputić*

Plavi kaputić također je Kušecova priča o djevojčici, mlađoj od Donatele, ali isto toliko razgovorljivoj i punoj duha. Djevojčica Ivančica, zvana i Plavi kaputić (prema plavom kaputiću kojega žarko želi), i susjed Spavalo (umirovljenik koji voli dugo spavati) vode iscrpne, ali dinamične razgovore u dvorištu njegove zgrade. Njihovi razgovori su o svakodnevnim dječjim brigama, ali i o tome koliko se odrasli mijenjaju i postaju nedosljedni sebi te kompliciraju ono što se u dječjim očima vrlo jednostavno može objasniti i riješiti: „...Nemam ja ovdje nikoga. – Zašto? – Tako, dogodilo se. – I ti si sam? – Da, i ja sam sam. – Zašto, kad si odrastao?...“ (Kušec, 1982:13,14). U „Plavom kaputiću“ naglasak je na dječjoj potrebi za roditeljima i njihovom pažnjom koja

može biti iskazana pogledom, dodirnom i/ili riječima: „A Plavi kaputić je bio strašno sam. Ujutro su i mama i tata odlazili na posao. Dok je baka bila živa, to da nema mame i tate, i nije bilo strašno. Ali otkako bake nema...“ (Kušec, 1982:31). I u Plavom kaputiću, Kušec daje kratke, precizne opise, ali skromnije nego u Donateli. Čitajući o Plavom kaputiću, saznaje se da „...Iz grma koji raste uza samu ogradu mojega dvorišta, najednom je provirila kovrčava dječja glavica...reći ću vam da je dječčaćić polako izašao iz grma i poput mačića se popeo na trešnju...“ (Kušec, 1982:10). Isto vrijedi i kad se spominju njezini osjećaji „...Vidjelo se da joj je neugodno, ali dječja znatiželja tako je jaka, da joj je bilo nemoguće odoljeti, pa je eto, zaboravila strah i prihvatila moju ponudu...“ (Kušec, 1989:13), „...Plavi kaputić je osamljen i tužan...Kad bi zaspao, Plavi kaputić bi uvijek sanjao. To je bila velika sreća i radost...“ (Kušec, 1982:32). Pripovjedač u jednom dijelu opisuje i sebe dok je bio dječčaćić „...bio jednom jedan dječak imenom Tomislav. Ime mu je bilo kraljevsko, ali on sam bio je siromašan, da siromašniji nije mogao biti...A bio je to vrlo pametan momčić...Tomica je tražeći djetelinu danima i satima razmišljao o zanimljivim i dalekim gradovima i zemljama...“ (Kušec, 1982:33), „...Dječčaćić je bio sitan, plavokos i s nosićem, uzdignutim uvis, nije bio viši od najmanjeg grma na proplanku. Tko zna kako, ali ljudi su saznali za dječčaćića koji sanja najljepše na svijetu...“ (Kušec, 1982:55). U jednom dijelu daje se opis i prijatelja iz djetinjstva „...Jer, imao sam ja prijatelja imenom Hrvoje...Njegove plave oči, prćast nosić, prljave, radišne ruke, poderane cipelice s izlizanim petama...“ (Kušec, 1982:46,47).

1.1.3. Romani Donatela i Plavi kaputić u kontekstu dječjih razvojnih strahova

Strah je jedan od nekoliko temeljnih osjećaja, svojstven ljudima i životinjama, obrambenog je karaktera i evolucijski je važan. Razvojni strahovi normalna su pojava u određenoj dobi djeteta, a javljaju se, mijenjaju i spontano nestaju kada dijete preraste konkretnu razvojnu fazu. Svaki razvojni strah je specifičan i ima određenu funkciju za dob u kojoj se javlja. U prvim mjesecima djetetova života javlja se strah od dezintegracije: strah od potpunog uništenja u situaciji odsutnosti odraslih osoba. Krajem prve godine života prisutan je primarni strah od gubitka bitne osobe (jer dijete tada još uvijek ne može zadržati sliku bliske osobe, pa se, kad ta osoba nije prisutna, razvija strah da je ta osoba zauvijek izgubljena). U drugoj godini života prevladava

strah od gubitka ljubavi bitne osobe (jer dijete počinje shvaćati da njegovo ponašanje utječe na raspoloženje bliske osobe). Primarni strah djeteta u dobi od treće godine pa do školske dobi je strah od kazne koji se kasnije preoblikuje u strah od vlastite savjesti, što je preduvjet za razvoj osobe socijalno prihvatljivog ponašanja. Do treće godine života dijete ne može verbalizirati svoj strah, pa roditelji djetetov strah uočavaju kroz njegovo ponašanje. Oko treće godine prevladavaju vizualni strahovi (djeca se boje čudovišta, maski, starih ljudi, mraka, samoće, životinja). U četvrtoj godini uz već prisutne strahove od mraka, samoće, životinja, javljaju se auditivni strahovi (na primjer, od sirene). U petoj godini života nestaju strahovi od životinja i čudovišta, ali ih zamjenjuju strahovi od opasnih situacija poput povrede, pada, ugriza pasa. Tijekom šeste godine, javljaju se strahovi od natprirodnog: duhova, vještica, strah od gubitka u nepoznatom prostoru (na primjer, u šumi), strah od toga da je netko opasan skriven ispod kreveta. U ovoj se dobi strah od samoće manifestira kao strah od krvi i smrti. Oko sedme godine postaju prisutni strahovi od špijuna i lopova koji se javljaju kao posljedica gledanja televizijskih emisija, filmova ili slušanja priča s tom tematikom. U osmoj godini nestaju djetinji strahovi koje zamjenjuju strahovi od realnih opasnih situacija i stvari. Svladavanjem strahova prethodne razvojne faze, dijete se priprema za suočavanje sa strahovima sljedeće razvojne faze. Za razliku od razvojnih strahova, postoje i neurotski strahovi koji ne prolaze spontano, predstavljaju zaostatak straha iz prethodne razvojne faze i zahtijevaju stručnu pomoć (Bačan, 2013). Čovjeku su urođeni strah od jakog zvuka i strah od iznenadnog gubitka podloge, a svi su ostali strahovi nastali kontaktom s vanjskim svijetom (kroz iskustvo odrastanja i sazrijevanja) (Plazonić, 2015) bez obzira čine li se odrasloj osobi dječji strahovi realnima ili nerealnima, za dijete je taj strah uvijek realan. Odrasli trebaju postići i pronaći način da se dijete uz njih osjeća sigurno i zaštićeno, dijete treba smiriti, pružiti mu podršku kroz fizički kontakt i umirujuće riječi (Gjurković, 2013).

Ašpan Milotti (2008) navodi da su dvije od više stvari kojih se djeca užasavaju samoća i usamljenost, a to zapravo i utječe na psiho-socijalni razvoj djeteta. Svakako je istina da će dijete u određenoj situaciji, u određenom trenutku osjetiti samoću, osjetit će se usamljenim, ali je prijeko potrebno da dijete zna da u tom trenutku ima oslonac u onima njemu najbližima, a to su roditelji. Djetetu su radi pravilnog psiho-socijalnog razvoja potrebni i prijatelji. Radi socijalizacije i uklapanja u život kakav jest, potrebno je društvo s kojim će dijete dalje razvijati svoje potrebe i vještine.

Plavi kaputić je knjiga koja prikazuje koliko je bitno da dijete u određenim godinama svog razvoja ima određenu dozu pažnje svojih roditelja, ali i podršku prijatelja, pa makar bili i izmišljeni. Dijalozi su u ovoj knjizi još naglašeniji i intenzivniji u odnosu na *Donatelu*, čime Kušec dodatno naglašava osnovnu ljudsku potrebu (ne samo dječju, već i odrasle osobe) za pažnjom, razgovorom i osjećajem pripadnosti. U *Plavom kaputiću* nema avantura i misterija kao kod *Donatele* (gdje je Donatela spasila stranca od utapanja ili spojila Mandu i Juricu), ali zato ima dijaloških igara u brzini pitanja, još bržim odgovorima, osnovnim osjećajima ljutnje, sreće, tuge i stida koji se kod djece tako brzo izmjenjuju. Zbog svega toga, „Plavi kaputić“ se svidio djeci, lako je čitljiv, razumljiv i njima blizak. Ujedno im pomaže shvatiti da nisu sami i da u svakome mogu pronaći prijatelja, a posebno u osobama koje su po nekim karakteristikama poput njih, usamljene i samotne. Te su osobe stariji ljudi, što je i naglašeno u *Donateli* (Donatela prijateljuje s barba Lukom i Crnim Donom). Uvijek se s razlogom izjednačavalo djecu i starce baš zbog tih prirodnih ljudskih potreba i osjećaja koje su kod njih naglašenije nego kod odraslog, radno sposobnog stanovništva. Oboma je potrebna pažnja, netko s kim će razgovarati, a sve to da pobijede osjećaj usamljenosti i steknu osjećaj pripadnosti. Djeca, iako ne znaju kakav je to osjećaj, imaju potrebu za njime, a starci, obzirom da su već prije spoznali kakav je to osjećaj, žele ga ponovno natrag, jer je gubitak težak, a pripadnost lagan i dobar osjećaj (Ašpan Milotti, 2008).

Djela *Donatela* i *Plavi kaputić* poučna su i edukativna djela ne samo za svoje male čitatelje, već i za one malo veće: roditelje, bake, djedove, stariju braću i sestre. Kušec probleme koji plaše djecu zbog doze nepoznatog koju sadrže u sebi, ne kamufliira u nešto drugo, već otvoreno i bez skrivanja govori o njima, a kako bi postali ono što djeca sama po sebi i jesu: jednostavni, otvoreni, pomalo stidljivi, ali s gorućom potrebom da se riješe.

1.2. Slikovnice Mladena Kušeca

Hameršak i Zima (2015), ističući sveobuhvatnost i težinu konkretne definicije slikovnice, navode Barbaru Bader čiju definiciju slikovnice preuzima Smiljana Narančić Kovač: „Slikovnica je i tekst, ilustracije i cjelokupni dizajn, ona je prizvodni i komercijalni predmet, socijalni, kulturalni i povijesni dokument, i, naposljetku, djetetovo iskustvo.

Kao umjetnički oblik ona podrazumijeva međuovisnost slika i riječi, na istovremenoj pozornici dvostranice, kao i dramu okretanja stranica“ (Hameršak, Zima, 2015:164).

1.2.1. *Boje i Deset puta naj*

Kušec je pisao obrazovne i edukativne slikovnice različitih sadržaja (od boja, zdravlja, higijene do društvenih i životnih vrijednosti o kojima se treba dijete, ali i odrasla osoba kao živo biće brinuti). Nekolicina njegovih slikovnica opisana je u ovom radu.

Slikovnica Mladena Kušeca *Boje* namijenjena je djeci mlađeg uzrasta, ali mogu je koristiti i djeca školske dobi. Ova slikovnica olakšava djetetu da nauči razlikovati boje, točnije, povezivati riječ koja sadrži značenje s vizualnim izgledom te iste boje.. Nekoliko je boja djetetu predstavljeno ne samo kao usporedba sa stvari, biljkom ili životinjom kojoj „pripada“ određena boja, već i kroz rimu, ritam i kratkoću, sažetost. Na početku prikazuje tri osnovne boje: crvenu, žutu i plavu i govori o njihovoj ulozi u stvaranju ostalih boja. Svakoj boji izraženoj slovima pridružena je i njezina slika, tako da dijete vidi ono što čita ili sluša. Sve je to provedeno na jednostavan, razumljiv i zaigrani način. Npr. nebo je plavo, sunce je žuto, crvena boja označava junaka, zlatna je povezana s osobom kralja (svečano i veličanstveno), snijeg je bijeli, mjesec i zvijezde srebrni, ljubičice ljubičaste, noć je crna, rijeka zelena, medo smeđ, a miš siv. No, osim što će dijete naučiti razlikovati boje i povezivati auditivno s vizualnim, dijete će te iste boje naučiti povezivati s određenim stvarima, životinjama i biljkama u okolini. Naime, nijedna stvar, životinja i biljka navedena u ovoj slikovnici nije apstraktna, već je djetetu bliska: nebo, sunce, mjesec, zvijezde, medo, miš, ljubičice, kralj, junak (živa i neživa okolina). Zbog svega navedenog, djetetu će biti jednostavno naučiti boje, ali i dodatne riječi i svakako će mu se približiti okolina, priroda, ono što mu se nalazi gotovo nadohvat ruke.

Slikovnica *Deset puta naj* jedna je od onih slikovnica Mladena Kušeca koje su namijenjene djeci svih uzrasta, obzirom na to da kroz jednostavne riječi u jednostavnim stihovima govori o krajnostima koje se nalaze na suprotnim stranama „igrališta“, a koje povlači za sobom prefiks naj. Dijete se kroz ovu slikovnicu i njene stihove uči krajnostima bučnog i tihog, veličine (najmanji i najveći), osjećaja radosti i tuge, lijepog

i ružnog. Korisno je što osim tih krajnosti djeca uče i o svijetu oko sebe. Na primjer, životinje poput mrava, srdele, kita, slona, mjesta poput razreda, grada, stadiona, potoka, vozila poput tramvaja, aviona, ali i bontona korištenjem pozdrava dobro jutro, dobar dan, dobra večer, prirodne pojave kiše i sunca, odnosno sunčevih zraka, bure, zore. Kod veličine, osim što nabraja fizičku veličinu, Kušec spominje i socijalno-emocionalnu veličinu stihom da su ipak najveći ljudi. To se povezuje i s osjećajem tuge koji se koristi i u značenju osjećaja samoće koju čovjek (uključujući i dijete) osjeti kad ostane sam. Pomoću slikovnice *Deset puta naj*, dijete uči i nove riječi, u kojem ih značenju koristiti i u kojim situacijama. Sve to doprinosi jezičnom, psihičkom, socijalnom i emocionalnom razvoju djeteta.

1.2.2. Priča o prometnim znacima i Spas je na 93 ili priča o vatri

Slikovnica *Priča o prometnim znacima* jedna je od mnogih iz serijala slikovnica *Hihotići* (u koji spada i slikovnica *Boje*). Namijenjena je djeci starijeg uzrasta zbog kompleksnosti izgleda samih prometnih znakova, iako im značenje nije uopće komplicirano. Međutim, čak i tu razinu kompleksnosti, Kušec je uspio pojednostaviti i približiti djetetu kroz svoj već poznati stil: igru riječi, stihove, dinamiku i ritam. Uz svaki je tekst stavljena ilustracija prometnog znaka pojedinačno, a naglasak je na najčešćim prometnim znakovima koje djeca primjećuju u prometu. Iako je pogodnija za djecu starijeg uzrasta (predškolci i školska djeca), može se ponuditi i djeci mlađeg uzrasta. Unatoč tome što ne shvaćaju cjelokupan prometni znak i neće zapamtiti sve obrađene znakove u slikovnici, svakako će zapamtiti oblike i boje pojedinog prometnog znaka, i sukladno tome, naučiti razlikovati određeni prometni znak od ostalih. Od velike je važnosti u današnje vrijeme da dijete zna razlikovati prometne znakove, odnosno da nauči koja im je svrha zato što su prometni znakovi danas sveprisutni, živjelo dijete na selu ili u gradu. U dobi u kojoj se djeca počnu samostalno kretati ulicama, još uvijek imaju slabiji periferni vid i suženo vidno polje, a i perspektiva im je drugačija pa na primjer, četverogodišnjaci ne vide razliku između parkiranog automobila i onog u pokretu. Prioriteti su im drukčiji glede usmjeravanja pažnje (na primjer, usmjereni će biti na loptu ili prijatelje na drugoj strani ulice). Također, djeca ne razmišljaju o

zaustavnom putu vozila i skliskoj cesti, nemaju iskustva u prometu i nemaju razvijen osjećaj za procjenu opasnosti. Najveći dio oko odgoja i obrazovanja djece u prometu pada na leđa roditelja, iako se organiziraju i odgojno-obrazovne akcije na razini države. Dijete najbolje uči igrajući se pa im treba omogućiti igru kojom se simuliraju situacije u prometu. To mogu biti igre za učenje o prometnim znakovima, za koje dijete može izraditi prometne znakove tako da ih oboji na pravilan način te mu dok boji, treba govoriti o značenju tog istog znaka i kad se na taj znak naiđe u ulici ili na nekom raskrižju, sačekati da dijete ili sâmo spomene znak ili ga uputiti na njega. Nakon izrade znakovima, kredom se može obojiti asfalt kao pješački prijelaz, nacрта i skica raskrižja (kružnog i klasičnog), a znakovi se tada postave na pripadajuća mjesta i djecu podijeliti u vozače (na primjer, djeca koja voze bicikle) i pješake (uputno je da djeca vozači ne stanu uvijek ispred pješačkog prijelaza kako bi se djecu naučilo da svi vozači ne staju ispred pješačkog prijelaza i na taj ih način učiti oprezu). Uz to se mogu izraditi i kartonski semafori kako bi se djeci simulirano i približilo raskrižje sa semaforima, a tijekom izrade semafora poželjno je razgovarati s djetetom o značenju boja na njemu. Može se u igru uvesti i policajac (odrasla osoba s reflektirajućim prslukom i zviždalkom te palicom na kojoj piše „stop“). Dodatno, potrebno je svakako prije toga naučiti djecu da pogledaju najprije lijevo, pa desno, pa opet lijevo prije prelaska ceste kako bi provjerila da li im ususret dolazi kakvo vozilo (Mihaljević, 2017.).

Slikovnica *Spas je na 93 ili priča o vatri* (u nastavku: *Spas*) također je edukativna slikovnica, no za razliku od prethodno navedenih, ova slikovnica ima više teksta i napisana je u stihovima. Djeca će se putem slikovnice *Spas* upoznati s vatrom. Sadržajno je obuhvaćen nastanak vatre, njeni počeci u povijesti civilizacije, i prije nego su ljudi postojali, čak i prije nego je nastao život na Zemlji. Navodi se za što su ju ljudi kroz povijest koristili, za što ju koriste sada, govori se o važnosti vatre za život svijeta, ali se spominje i opasnost koju vatra za sobom nužno povlači. Zbog potonjeg, može se reći da je ovo, između ostalog, i ekološki usmjerena slikovnica Mladena Kušeca i da se ovdje zalazi i u sferu očuvanja ne samo ljudskih života, već i prirode i društvenih vrijednosti. Ovdje je, osim uz edukativnu, prisutna i moralna sfera preko koje se djeci usađuje svijest o potrebi očuvanja prirode, i direktno s time, ljudi. Potrebno je spomenuti teoriju održivog razvoja koja je u posljednjih nekoliko godina sveprisutna. Održivi razvoj označava tendenciju čovjeka za promjenom dosadašnjeg načina života, stavova, vrijednosti, navika, ponašanja na svim razinama društva. S druge strane,

pojam održivost označava čovjekovo sveukupno djelovanje na Zemlji (sposobnost održavanja ravnoteže procesa ili stanja u nekom sustavu). Najznačajniji dokument u povijesti razvoja koncepta održivog razvoja je izvješće „Naša zajednička budućnost“ 1987. godine koje je objavila Svjetska komisija za okoliš i razvoj UN-a. U tom je izvješću održivi razvoj definiran kao razvoj koji susreće potrebe sadašnje generacije bez kompromitiranja mogućnosti da buduće generacije susretnu svoje potrebe. Odgoj i obrazovanje smatraju se temeljnim nositeljima održivog razvoja, a u fokusu je, između ostalih, i tema Zaštita i očuvanje okoliša.

Održiv razvoj dio je predškolskog kurikuluma. Kurikulum je podijeljen na tri potpodručja gdje dijete uči o sebi, o drugima i o svijetu koji ga okružuje (u koji ulaze prirodno i šire društveno okruženje, kulturna baština i održiv razvoj). Prema UNESCO-ovom izvješću iz 2008. godine pod nazivom Doprinos ranog i predškolskog odgoja održivom društvu, našem je društvu hitno potrebna vrsta odgoja i obrazovanja koji može pomoći u sprječavanju daljnjeg propadanja našeg planeta i potaknuti brigu i odgovornost građana, pridonijeti stvaranju mirnijeg i pravednijeg svijeta. Takav odgoj mora početi u ranom djetinjstvu, jer vrijednosti, stavovi, ponašanja i vještine stečene u tom razdoblju imaju dugotrajan utjecaj u kasnijem životu. U tom istom izvješću stoji da su djeca vrlo osjetljiva na prirodu (životinje, biljke) i njene elemente (voda, zemlja, vjetar) te su emocionalno dirnuta i intelektualno zainteresirana za okoliš (Samuelsson i sur., 2008.). Ne samo u nazivu, već i u dijelu teksta slikovnice, spominje se broj 93, koji je od velike važnosti kod borbe s vatrom. Također se napominje da se djeca nikako ne idu niti igrati, a kamoli boriti se s vatrom. Zanimljivo je da se u posljednjem dijelu slikovnice Kušec malo igra riječima na takav način da vatru i njene izvedenice stavlja u drugi kontekst koji nije prožet atmosferom opasnosti, tjeskobe i izravnog značenja riječi vatra, nego ima značenje pojačavanja konkretne situacije ili stanja osobe, a time se osvježava i povećava vokabular djeteta. No, iako je novi jedinstveni broj za hitne službe 112 i za vatrogasce više ne vrijedi nazvati broj 93, već 112, nema razloga da se ova slikovnica i dalje ne koristi u ekološki i moralno edukativne svrhe. Treba naglasiti da se djeca uče moralnoj, ekološkoj i društvenoj odgovornosti i postaju svjesna opasnosti i štete koju vatra može prouzročiti prirodi. Ekološki odgoj počinje od kuće. Malo dijete voli istraživati prirodu i okolinu. Dijete sve oko sebe doživljava kao nešto čudesno i ponaša se s poštovanjem prema prirodi. Osim reciklirati, dijete se može naučiti štediti resurse (na primjer, vodu i struju), koristiti platnene umjesto

plastičnih vrećica, naučiti brinuti se o biljkama i životinjama (zalijevati biljke i hraniti životinje). Dijete se može uključiti i u projekte čišćenja prirode čime se budi ekološka svijest kod djeteta (Metikoš, 2010).

1.2.3. Čistoća je pola zdravlja i Brinem se za svoje tijelo

Osim što literarna djela Mladena Kušeca stimuliraju i pomažu u psihosocijalnom i emocionalnom razvoju djeteta, postoje i njegova djela koja su usmjerena i na tjelesni razvoj djeteta. Dvije od niza takvih slikovnica su slikovnice *Čistoća je pola zdravlja* i *Brinem se za svoje tijelo*. U serijal slikovnica s pričama za tjelesni razvoj djeteta, ubrajaju se još i *Volim zdravu hranu*, *Kada treba, kažem ne*, *Idem rano spavati*, *Ja sam poseban*, *Vježbanje je zdravo* i *Perem zube svaki dan*. Slikovnica *Čistoća je pola zdravlja* pričom o dječaku Leonu i njegovoj odluci da ne poslušaja majku i postupaj po svome pa se odluči ne prati, govori o tome kako je važno održavati osobnu higijenu tijela i oprati ne samo ruke, već i oči, uši, lice i cijelo tijelo. Na jednostavan se način djeci daje do znanja da se moraju prati zbog vlastitog zdravlja, jer prljavština i nečistoća mogu imati dalekosežne posljedice za zdravlje ljudi.

Djevojčica Ana glavni je lik u priči *Brinem se za svoje tijelo* koja govori o stidu i problemu djeteta koje se muči s prištićima zbog manjka njege kože, ali i zbog tretiranja kože pogrešnim sredstvima za njegu. Iako su prištići tema za adolescentsku dob i pubertet, to nije pravilo. Prištići se mogu javiti, kako je navedeno, zbog nedostatka njege za kožu lica, ali i zbog neadekvatne njege kože lica. Ova slikovnica dijete uči kako se ne treba sramiti svog vanjskog izgleda i da se za uspješniji tjelesni razvoj s manje neželjenih efekata mogu oni sami pobrinuti, a na koji način, ako sami ne znaju, mogu upitati vršnjake ili roditelje. Ono što se želi reći je da nije sramotno upitati druge za savjet i pomoć, posebno onda kada dijete sâmo ne zna riješiti teškoću u kojoj se našlo.

1.3. Zbirke priča Mladena Kušeca

Prema Hranjecu (2006), dječja priča je širok pojam kojeg se teško klasificira zbog njegove širine i sveobuhvatnosti, te se uz roman svrstava u dječju prozu. Iako problematična za klasifikaciju dječja je priča rado prihvaćena jer se djeca s njom lako povezuju i poistovjećuju. Najčešće se u njima opisuju događaji iz života likova i okrenute su određenim situacijama i stanjima likova.

Podjela priče na podvrste koju je dao Crnković, a Hranjec (2006) navodi, je sljedeća: prema nastanku (narodna i umjetnička), prema osnovnoj strukturi (bajka i fantastična priča), prema tipu čudesnoga (mitološka, alegorijska, hiperbolična, nadrealistička), prema namjeni (poučna, moralistička, basna, angažirana), prema tradiciji (klasična, starinska, moderna), prema elementu igre (kumulativna, nonsesna, lagarija, s igrom riječi), prema junacima (o životinjama, biljkama, stvarima, djeci,...) i prema završetku (sretna, nesretna, priča u kojoj se ne odlučuje o sreći ili nesreći).

1.3.1. Životne vrijednosti kroz pero Mladena Kušeca

Mladen Kušec je jedan od omiljenih pisaca u hrvatskoj dječjoj književnosti pa nije ni čudno što je osim zbirki pjesama, napisao i kratku zbirku priča o životnim vrijednostima. Zbog važnosti životnih vrijednosti koje se u današnje vrijeme stavljaju sve češće u drugi plan ili potpuno zanemaruju, a što za posljedicu ima svijet kakav je danas (Aničić, 2017), tema životnih vrijednosti koje dijete od najranije dobi treba usvojiti, promatrana je odvojeno od psihičkog i tjelesnog razvoja djeteta.

Kroz osam priča Kušec poučava djecu osnovnim životnim vrijednostima, poput poštovanja, pomaganja, ljubavi, prijateljstvu i slično. Tako u *Priči o istini i razbijenoj figurici*, kroz avanturu dječaka Josipa, Kušec naglašava da je najbitnije govoriti istinu, neovisno o situaciji i ljudima. Istina se ubraja u jednu od osnovnih životnih vrijednosti. Istina je pokazatelj ljudskog morala i stupnja poštovanja koju neka osoba ima prema drugima. Osim toga, govorenjem istine, dijete sebe izgrađuje kao osobu, ali i jača svoju savjest i volju te osjećaj odgovornosti za vlastite postupke. Ne povlači se i zatvara u

sebe zbog straha od nastale situacije i eventualne kazne koju ta situacija za sobom može povući, već shvaća da se govorenjem istine svaka situacija može riješiti, na ovaj ili onaj način.

U *Priči o najboljim prijateljicama*, Roberti i Miji, koje su najbolje prijateljice, dijete uči o poštovanju, ljubavi i vrijednosti prijateljstva u životu svakog djeteta (i čovjeka), ali i o važnosti pomaganja prijateljima u svakoj situaciji kad je to potrebno. Svatko ima svoje prednosti i mane, svatko je u nečemu bolji od nekog drugog (ovdje je Mia bolja u učenju, a Roberta u sportu), ali ono što je bitno jest njegovati prijateljstvo i uzajamno si pomagati. Prema ovoj priči, Kušec ističe da nije bitno doći prvi i pobijediti, jer je netko veći pobjednik u očima svih ako je pomogao osobi do koje mu je stalo.

Pričom o neurednom razredu, Kušec nastoji naglasiti važnost urednosti i čistoće prostorija u kojima dijete boravi. Djetetu se potreba za urednosti i čistoćom treba usaditi kao jedna od društvenih vrijednosti odmalena kako bito imalo odjeka i u kasnijem životu. Djetetu treba objasniti da neurednost i nečistoća za sobom povlače niz drugih posljedica. Osim što su urednost i čistoća neke od životnih vrijednosti, one su ujedno i društvena norma koje bi se svako dijete, ali i odrasla osoba, trebali pridržavati. Nitko ne želi biti prijatelj s neurednom i prljavom osobom.

Jedna od životnih vrijednosti je i iskazivanje poštovanja prema starijima u vidu poslušnosti. Kroz *Priču o dječaku koji je uvijek kasnio*, dijete se uči da ako nema poštovanja prema starijima i ne sluša njihove upute, odnosno ono što mu govore, takvo njegovo ponašanje može završiti loše. Naime, dječak iz priče kasnio je na autobus i školu jer nije slušao majku kad bi ga ujutro probudila. Jednog dana, majka ga nije probudila, ali mu je otac nešto govorio dok je dječak izlazio iz kuće kako bi otišao u školu. Međutim, dječak nije uopće slušao oca što mu je govorio i tek kad je došao ispred škole, saznao je da je škola zatvorena jer je praznik. Odrasloj je osobi ta situacija čini smiješno bezazlenom, ali je djetetu istovremeno i humoristična i poučna te putem nje uči da se neposluh smatra lošim i da je bolje poštivati i slušati što govore odrasli, posebno roditelji koji su djetetu i najbliskiji.

Sljedeća životna vrijednost o kojoj Kušec govori u *Priči o cvijeću i strpljivoj djevojčici* jest strpljenje. I narodna izreka kaže da je strpljenje vrlina. Na jednostavan je način djetetu objašnjeno što strpljenje znači, što znači biti strpljiv, čak i kad rezultati truda, rada ili želje nisu odmah vidljivi, već je za to potrebno duže vrijeme. Djevojčica

Mirela posadila je zajedno s majkom tri lukovice tulipana, svakodnevno ih zalijevala i brinula o njima, dok jednog dana tulipani nisu niknuli i učinili djevojčicu, koja je istovremeno naučila što je strpljenje i biti strpljiva, sretnom. Nestrpljivost za sobom ne donosi ništa dobroga i u interesu je djeteta da zbog sebe u sadašnjosti, ali posebno zbog sebe u budućnosti, nauči biti strpljivo jer će u svakom slučaju njegovo strpljenje biti nagrađeno.

Jedna od priča je i *Priča o sendviču za dvoje* koja govori o tome da se ne treba s nekim biti najbolji prijatelj da bi tim osobama dijete pomagalo. Ana i Jana nisu bile prijateljice, već su samo išle u isti razred. Ana je primijetila da Jana nema užinu sa sobom nekoliko dana i svoju je užinu najprije odlučila podijeliti s Janom, a zatim se odlučila na još veći korak u pomaganju kolegici, a to je uzimanje dvostruke užine od kuće kako bi i Jana mogla jesti. Životna vrijednost o kojoj ova priča govori je pomaganje drugima u nevolji uz napomenu da će se dobri postupci i lijepe riječi djetetu vratiti. Svijest o brizi i skrbi za drugu osobu također treba pobuditi u djetetu dok je još maleno, jer je svijest o brizi i skrbi za drugu osobu ne samo životna vrijednost nego i društveno pravilo i pokazatelj ljudskosti.

U *Priči o dječaku koji je volio pomagati*, Kušec ukazuje na to koliko je lako nekome pomoći. Pružiti pomoć je također jedna od osnovnih životnih vrijednosti kojoj se dijete treba učiti od malih nogu. Kroz ovu kratku priču u stihovima, dijete će naučiti da pomagati drugima važnost urednosti i čistoće već i da male sitnice mogu puno olakšati drugima. Pomagati je društveno poželjno, prihvatljivo i cijenjeno ponašanje. A pomoći se može i čineći male, svakodnevne, djetetu neprimjetne stvari koje drugima puno znače.

Posljednja, ali ne i najmanje važna životna vrijednost je rad. Kušec u *Priči o psu, radu i opranom autu* ukazuje da je rad nešto što upotpunjuje čovjeka i da bi bez njega čovjek ostao nepotpun. Ivica i Anica svojim radom pomažu roditeljima, ali i baki (koja je slabije pokretna) i time im ne samo ubrzavaju, već i olakšavaju obavljanje tog istog posla. Ono što je važno u ovoj priči, a vrijedi za izreku „u radu je spas“, jest činjenica da su svi nakon takve vrste rada ispunjeni srećom: djeca jer su pomogla, a roditelji i ostali jer im se pomoglo. Može se reći i da je to jedan od pokazatelja dobro odgojene djece.

Današnje je društvo ubrzano, pod velikim pritiskom i stresom, slobodnog je vremena sve manje, a posla sve više. S tehnološke strane sve napreduje, a s kulturne i društvene strane društvo nazaduje. I dalje se neki ljudi smatraju vrijednijima od drugih. Izgleda da je unaprijeđenjem i dobivanjem tehnologije, društvo izgubilo temeljne vrijednosti pomoću kojih se razaznaje dobro od lošeg ili bolje od dobrog. Temeljne ljudske vrijednosti čovjeku pomažu da bude moralniji i odgovorniji, ali čini se da vrijednosti poput dobrote, iskrenosti, nesebičnosti, poštenja i slično, postaju sve rijeđe u današnje vrijeme. Za sve ovo nije krivnja tehnologije, već samog čovjeka. Čovjek u sebi i dalje ima temeljne ljudske vrijednosti, ali se nalaze ispod slojeva želje za moći, pažnjom, novcem, za zaokupljenošću samim sobom (Aničić, 2017).

Svaki čovjek je individua za sebe i ima vrijednosti koje su njemu važne. Na primjer, nekome je važna vrijednost poštenje, drugome sloboda, trećem povjerenje i iskrenost, četvrtom ljubav i pouzdanost i slično. Te vrijednosti najčešće se usvajaju u vrlo ranoj dobi u roditeljskom domu ili vrtiću (uglavnom, od ljudi koji su djeci u toj dobi važni i koji utječu na njih). Postavlja se pitanje kako djeci prenijeti vrijednost poput truda, rada i poštenja u društvu današnjice u kojem takvi ne uspijevaju. U suvremenom društvu, profit je pokretač gotovo svega, snalažljivost je mjera nečije vrijednosti, a imidž prema vanjskom svijetu važniji je od osobnosti i stoga se javlja problem kako djeci propagirati znanje i poštenje kao neke od najvećih vrijednosti kada se pokazalo se da te vrijednosti najmanje cijene u hrvatskom društvu. Raspad sustava vrijednosti vidljiv je i iz sve učestalijeg nasilja. Kao uzor se svugdje nude skupocjeni automobili, brendirana odjeća i obuća, lagodan život bez rada. No, neovisno o svemu navedenome, djeca su ogledalo svojih roditelja i ako dijete odrasta u okruženju u kojem se propagiraju međusobna tolerancija i poštovanje, pouzdanost, rad, trud i poštenje, upit će te vrijednosti kao svoje. Najučinkovitiji recept za prosocijalno ponašanje (empatiju) jest pokazati takvo ponašanje djetetu kroz vlastiti primjer (učiti ga o tome što je dobro, a što loše u međuljudskim odnosima, je li u redu rugati se drugom djetetu ili ga zbog različitosti isključivati iz igre, je li u redu birati prijatelje po kriteriju materijalnog bogatstva i slično). Dijete do pete godine na nesvjesnoj razini usvaja vrijednosti i uvjerenja svojih roditelja i ostalih osoba koje su mu u tom periodu važne. Djeca imitacijom usvajaju vrijednosti svojih roditelja. Prema komunikacijskim stručnjacima, samo je 7% komunikacije verbalno, dok je 93% neverbalne komunikacije. Dalje se neverbalna komunikacija dijeli na 55% fiziologije (govora tijela),

a 38% na tonalitet, iz čega se daje zaključiti da često nije važno *što* odrasli govore nego *kako* se u određenim situacijama ponašaju. Ako roditelj govori djetetu da je važno biti iskren i pošten, a istovremeno mu laže, dijete na nesvjesnoj razini može zaključiti da je u redu lagati jer i roditelji lažu (na primjer, kad roditelj kaže djetetu koje ide vaditi krv, da neće boljeti ili kad djetetu kaže da će se odmah vratiti, a ostavi ga na čuvanju kod nekog drugog i slične „bezazlene“ laži) (Bačkonja i sur. 2013).

2. Medijsko stvaralaštvo Mladena Kušeca

Kako je navedeno u njegovoj biografiji, Mladen Kušec je, osim što je pisac, ujedno i novinar koji je poznat i po radijskim i televizijskim emisijama, od kojih se jedna još uvijek emitira na Hrvatskom radiju.

2.1. *Mediji i njihov utjecaj na djecu*

Mediji mogu na različite načine utjecati na djecu, pa tako mogu i potaknuti empatiju kod djece. Sve je više dječjih emisija, animiranih i igranih filmova koji promiču empatiju, te su djeca na dobrom putu da postanu inkluzivni, nesebični i društveno osvješteni pojedinci. Roditelji mogu putem medija djecu poticati da zamisle kako bi bilo da su na mjestu onog drugog („u tuđim cipelama“). Savjetuje se da knjige imaju različite likove koji žive u različitim okruženjima, da se djecu potiče na izražavanje različitih osjećaja nakon gledanja TV emisija i filmova koji promiču empatiju, koristiti igrice i aplikacije koje nagrađuju suradnju među igračima i slično (Dokler, 2017).

2.1.1. *Medijski odgoj*

Dostupnost i tradicionalnih (novine, knjiga, radio, televizija) i novih medija (na primjer, internetski sadržaj) je gotovo stopostotna (dostupni su gotovo svakom djetetu, svakom čovjeku) i to je činjenica koja ujedinjuje obitelji u razvijenim zemljama, neovisno o tome koliko one različite bile. Zbog činjenice da u mnogim pitanjima socijalizacije djece mediji zauzimaju mjesta roditelja, obitelji i škole, posljednjih desetljeća 20. stoljeća razvila se medijska pedagogija kojoj je svrha pružati smjernice za bolji i uspješniji medijski odgoj. U medijskom odgoju vodi se računa da u procesu socijalizacije djece glavnu riječ i dalje imaju obitelj i škola, vrtići i druge obrazovne ustanove, a tek onda mediji (Labaš, 2016).

Medijski odgoj uči kako razmišljati o porukama koje se dobivaju putem medija, kako birati medije koji odgovaraju odraslima i djeci, kako ocijeniti sadržaj medija i kako

sudjelovati u kreiranju medijskog sadržaja. Medijski odgoj se bavi svim medijima, što znači da obuhvaća tiskanu riječ, grafike, zvuk, pokretne i nepokretne slike koje se prenose svim vrstama tehnologije, a osposobljava ljude za razumijevanje medija i stjecanju vještina za korištenje tih medija u komunikaciji s drugima (Blažina i sur., 2015).

Mediji se djeci trebaju predstaviti kao oblikovano i izražajno sredstvo, kao oblik stvaralaštva. S djecom treba razgovarati o medijskim sadržajima, ali i analizirati medijske sadržaje i poruke, te promatrati dječji doživljaj pojedinog medija i to uzeti u obzir kod medijskog odgoja. Česta je pojava kod djeteta predškolske dobi da ono nije sigurno što potječe iz realnosti, a što iz fikcije (medija) (Mikić, 2002).

2.2. Radio kao medij u dječjem životu

Prema Ivani Sučić (2017) svaki bi novinar trebao biti svjestan posljedica postavljenih pitanja, napisanih tekstova i montiranog tona. Osnovno polazište u odabiru tema radijskih emisija jesu pitanja kako žive, čime se bave, što žele i kako razmišljaju djeca. U emisijama koje se danas emitiraju na Hrvatskom radiju, naglasak je na informiranju i pružanju zabavnog sadržaja, ali i na formalnom i neformalnom obrazovanju djece i ostalih sudionika njihove svakodnevnice. Djecu i mlade prati se kroz sportske, glazbene i školske uspjehe, ali i kroz njihovu aktivnost u lokalnoj zajednici, kao pokretače konkretnih promjena, kroz pomaganje starijima, radu na prevenciji i osvještavanju, promicanju razumijevanja i tolerancije, volontiranje itd. Prema Barbari Zlatar i suradnicima (2017, url) ako bi dječji televizijski program imao uspjeha, potrebno je stvoriti program za ciljanu publiku (za djecu, a ne o djeci) i educirati djecu preko zabavnih televizijskih programa s ključnom kombinacijom sustava simbola: slike, zvuka, glazbe, govornog i pisanog jezika.

2.3. *Dijete i televizija*

Djeca oponašaju svoje junake i time otkrivaju svoj identitet, te ulaze u svijet ovisnosti i postaju kopije. Dijete koje je izgubljeno u svijetu medija, nesposobno je suosjećati i misaono djelovati. Potpuno će nesvjesno preuzeti određene obrasce ponašanja koje su preuzeli s televizije i pretočiti ih u realan život. Dobar primjer toga je vršnjačko nasilje ili nasilje and životinjama. Mediji mogu djelovati trenutno, mogu stvarati, jačati ili umanjivati stavove, djelovati na emocije. Djeca oponašanjem uče i na taj način upoznaju svijet, ali ako je to svijet nasilja, ubojstava, maltretiranja, djeca će kognitivno i emocionalno otupjeti na bilo koji vid nasilja u stvarnom svijetu i navedeno smatrati normalnim. To je ono što dovodi do razvoja tolerancije na nasilje, nasilno ponašanje i smanjenje empatije, a sve to dovodi do asocijalnog ponašanja (Hercigonja, 2018).

Prema Višnji Biti (2017), novinarki koja je cijeli svoj radni vijek posvetila novinarskom radu o djeci i mladima, novinari koji izvješćuju o djeci ili o njima snimaju radijske i televizijske emisije, specifična su kategorija ljudi. Novinari nisu svjesni koliko mogu pomoći rješavanju mnogih problema izvješćujući o događajima iz života djece i mladih. U današnje vrijeme teme vezane za odgoj, obrazovanje i obiteljski život djece često pune novinske stupce samo onda kada su djeca žrtve ili junaci, a prikazuju se senzacionalno. Dijete ima pravo izraziti svoje mišljenje na svoj način.

Djetetu u medijima pripadaju različite uloge. Može biti sudionik u emisijama obrazovnog karaktera. Za razgovor dijete treba pripremiti, ali i uzeti u obzir procjenu je li dijete dobro za razgovor, čak i kada roditelj odobrava sudjelovanje djeteta u razgovorima. Novinar je taj koji dijete vodi i za njega odgovara. Pojavljivanje djeteta na televiziji ima dalekosežnije posljedice od sudjelovanja u radijskoj emisiji, jer je radio intimniji medij od televizije pa djeca imaju manju tremu u odnosu na televizijski nastup. Ovdje bi novinar trebao dijete opustiti i zainteresirati za razgovor na način da dijete ne razmišlja u kojoj pozi sjedi i kako izgleda. U druge teme, osim u teme o poteškoćama u razvoju, treba uključivati i djecu s posebnim potrebama (teškoćama u razvoju) i na taj im način pokazati da ih se uvažava (jer i oni idu u vrtić, školu, imaju prijatelje, probleme kao i njihovi vršnjaci). Djeca imaju interes napraviti vlastite medijske uratke. Zbog toga ih od predškolske dobi treba postupno uvoditi u svijet medija, učiti ih

(primjereno njihovoj dobi) kako nastaju medijski sadržaji i nuditi im najbolje sadržaje iz medija. Djeca na taj način ujedno nauče i što su prava djece u medijima.

2.4. Komunikacija s djecom

Komunikacija dolazi od lat. *communicatio*, što znači priopćivanje ili razgovor. U tehničkom značenju, komunikacija označava prijenos informacija. Društvena komunikacija nije jednostavna. Bit društvene komunikacije je misliti u zajednici s drugima. Kod društvene komunikacije, naglasak je na višeznačnosti poruke (otvorenosti značenja) jer različiti pošiljatelji u različitim okolnostima mogu različito registrirati i razumijeti značenje poruke. Svaka čovjekova gesta nosi neverbalnu poruku pa je svaki čin čovjekova ponašanja zapravo komunikacija (čak i čovjekova reakcija na nešto ili nekoga, ali i šutnja). Postoji jednosmjerno i dvosmjerno društveno komuniciranje, ovisno o broju pošiljatelja i primatelja. Razlikuju se izravno i posredno društveno komuniciranje, ovisno o kanalu. Kod izravnog društvenog komuniciranja nema tehničkih posrednika između pošiljatelja i primatelja, već se komuniciranje obavlja putem čovjekovih emotivnih, komunikacijskih organa za govor, kretanje, mimiku i receptivnih osjetila sluha, vida i opipa. Posredno se komuniciranje temelji na specifičnim tehničkim nositeljima slike i zvuka (papir, žičani i bežični uređaji za prijenos audio i videosignala), te se još zove i komuniciranje preko medija. Novine su omogućile veću raširenost informacija, a radio, telefon i televizija omogućili su istodobno komuniciranje na velikim udaljenostima. Razvoj masovnih medija je u ogromnoj mjeri utjecao na promjene ekonomskih, političkih, socijalnih i obrazovnih ustanova i odnosa (LZMK).

Medij označava i sredinu, skup uvjeta u kojima se nešto događa, osobu koja može biti posrednik između nečega i nekoga na spiritističkim događajima, tvar koja je nositelj enegrije u konkretnom radnom procesu ili u duhovnom smislu, te sredstvo za masovno komuniciranje (Hercigonja, 2018). Pojmovi posrednik, nositelj i masovno komuniciranje najbolje opisuju medij i njegovu svrhu jer je osnovna svrha medija prenošenje informacija i omogućavanje obostrane komunikacije, a predstavlja

posredništvo između dviju strana. Omogućavanje komunikacije može se manifestirati kroz prezentiranje gotovog medijskog sadržaja s uskraćivanjem odgovora ili kritičkog osvrta, a to je glavna uloga masovnog medija u svijetu: jednostrano serviranje gotovog sadržaja koji utječe na svijest pojedinca. Snaga medijske manipulacije skriva se u sposobnosti uvjeravanja pojedinca u istinitost ili potrebitost neke tvrdnje. Vladajući mediji 21. stoljeća su televizija i internet. Dob je presudan faktor za određivanje razine medijske kompetencije i zbog toga su djeca najranjivija populacija jer djeca prolaze kroz intenzivan proces socijalizacije, podložna su različitim utjecajima (roditelji, televizija, prijatelji, Crkva,...). Djeca predškolske dobi često su fokusirana na vizualne aspekte medijskog sadržaja i ne prave razliku između stvarnog i nestvarnog jer nemaju dovoljno životnog iskustva za to. Dijete stvara bazu na koju će tijekom odrastanja nadograđivati svoje stavove i mišljenja, zaključke i odluke. U periodu socijalizacije, dijete će upijati sadržaje i usvajati obrasce ponašanja od ljudi koji ga okružuju, pa je potrebno da se djetetu u tom periodu ne serviraju sadržaji koji nameću lažne ideale ljepote, obiteljskih i društvenih vrijednosti (Hercigonja, 2018).

U Konvenciji Ujedinjenih naroda o pravima djeteta iz 1989. godine, navedena su uz ostala, pravo djeteta da ga se sasluša i shvati ozbiljno, pravo na slobodan govor i na pristup informacijama, pravo na očuvanje privatnosti, stvaranje kulturnog identiteta i na ponos zbog svoje tradicije i vjerovanja. Kada se djeci daje pravo „glasa“, ne smije se raditi o površnom pokušaju kroz koji se odražava perspektiva odraslih osoba, već se mora poticati cjelovit razvoj djeteta i vještine rješavanja problema (Kolucki i Lemish, 2013). Upravo ovakav pristup ima Mladen Kušec u svojim radijskim emisijama gdje daje djeci mogućnost i pravo na govor, na ponos zbog onoga što u cjelosti jesu, ali ih i ozbiljno shvaća.

Djeca u svakoj fazi razvoja imaju jedinstvene potrebe i vještine. Poruke koje se šalje putem medija moraju biti prilagođene točno određenoj dječjoj publici i uključivati njihova stajališta i potrebe kako bi se djeca povezala s njima. Djeca su aktivni korisnici medija (reagiraju na njih, razmišljaju, osjećaju i stvaraju vlastita značenja) (Kolucki i Lemish, 2013).

Medij sam po sebi ne omogućuje rast i razvoj djeteta kao ni pristup koji dijete tom istom mediju ima. Ono što omogućuje rast i razvoj djeteta jesu načini na koje će se mediji upotrebljavati i kakve će veze omogućavati (potrebno je da je poruka koja se

šalje putem medija razvojno i kulturno prilagođena i da je katalizator pozitivnih promjena). Postavljaju se pitanja kako se približiti djeci i obogatiti njihove živote odgovornim korištenjem medija, brinući se za njihovu dobrobit i zdrav razvoj, kako iskoristiti medije da bi se nešto promijenilo, osobito kod djece u nepovoljnim položajima (geografski, kulturološki, manjinski i slično) na način da ih se psihološki učini otpornijom, pomogne u preživljavanju i postavi ih se na put u bolji život (Kolucki i Lemish, 2013).

Mediji danas jesu jedno od ključnih sredstava socijalizacije te utječu na ponašanje, stavove i svjetonazore. Mediji mogu imati pozitivne i negativne utjecajna djecu. Neki od pozitivnih su, na primjer, potaknuti maštu i kreativnost, promijeniti nezdrave vrste ponašanja, proširiti znanje, poticati toleranciju, smanjiti razliku u društvenim slojevima. Neki od negativnih utjecaja, na primjer, jesu otupljivanje osjetila, kočenje mašte i spontane igre, dovođenje do neosjetljivosti na bol drugih, poticati destruktivne vrste ponašanja, dovođenje do propadanja moralnih vrijednosti i slično. O tome kakav će medij imati utjecaj, pozitivan ili negativan, ovisi o sadržaju medija, kontekstu u kojem se sadržaj doživljava, načinu korištenja medija i individualnim osobinama djece koja ih koriste. Na primjer, ako se djeci čitaju knjige koje promiču zdrav način života, potiče se njihov zdravi razvoj, učvršćuje se komunikacija među djecom i onima koji im knjige čitaju, podupire se samopouzdanje djeteta i stjecanje znanja, osnažuje se jezična sposobnost djeteta, ali i održava pismenost kod starije djece (Kolucki i Lemish, 2013).

Postavlja se pitanje kako u ranoj dobi medijski komunicirati s djetetom. Kolucki i Lemish (2013) za to navode da se treba koristiti jednostavnim jezikom, opskrbiti se s puno primjera istraživačkog tipa, želje za učenjem, s dozom radoznalosti i sigurnosti u novostečenim vještinama. Potrebno je konstantno prikazivati djetetu kako se može naučiti kroz igru, s mnogo ponavljanja, ritmova i pjevanja s raznolikim tempom. Pohvalno je i koristiti svakodnevna iskustva (priče o drugoj djeci, obiteljima, životinjama, svakodnevnim događajima), igre zamišljanja, maštovite igre i različite materijale u tim igrama. Dobro je potaknuti na svakodnevne zdrave higijenske navike, da se igraju s djecom koja se od njih razlikuju, aktivnosti poput pjevanja, plesanja, pljeskanja i razgovora. Također je potrebno pokazati primjere djece koja pokazuju širok raspon emocija, ovladavaju svojim strahovima, zauzimaju se za sebe i druge, samopouzdanu djecu koja čine jednostavne izbore i izražavaju svoja kreativna

mišljenja. Prema istim autoricama, djeca najbolje uče kada je medijski sadržaj pravljen prema njihovoj razvojnoj dobi, potrebama i interesima. Zato treba koristiti jezik, likove, zaplete, glazbu i humor primjerene djeci, poput opisnih riječi i riječi koje se odnose na osjete, ponavljanja, ritma, pjesama, ljudskih i životinjskih likova, rima, zagonetki, brzalica, jednostavnih šala. Treba potaknuti interakciju i ponuditi uzore jer se kroz interaktivnu medijsku komunikaciju kod djece potiču pozornost i sudjelovanje u pripovijedanju, a kroz participativnu se komunikaciju omogućuje djeci da se uključe kognitivno, tjelesno i emocionalno, jer što se više poziva djecu da se izraze, koristi pokret tijela, razmišlja kritički i dijeli svoj stav, to se bolje odražava na njihov cjelokupan razvoj. Na primjer, voditelj ili lik u priči može izravno voditi raspravu s gledateljima ili slušateljima, postavljati im pitanja i pričekati odgovor, ali može i poticati pjevanje, vježbanje, ples i pantomimu, te potaknuti djecu da drugima prenesu ono što su naučili i usvojili. Poželjno je koristiti vizualne i zvučne efekte samo onda kada služe poučavanju ili isticanju ključnih poruka ili aspekata poruke (krupni plan, kut snimanja, objektiv i slično). Medijski sadržaj za djecu, osim što mora biti namijenjen djeci i prilagođen njihovoj dobi, mora uzimati u obzir i cjeloviti razvoj djece. To uključuje: korištenje integriranog pristupa medijskom sadržaju (a ne usmjerenost na jednu temu, na primjer, kod pranja ruku pjevušiti pjesmicu, nabrajati riječi za svaki prst, koristiti zanimljive riječi i pobjedničke fraze kako bi se spojilo zdravlje, spremnost za vrtić i školu i samopouzdanje. Kolucki i Lemish navode i potrebu da se prikažu putem medija pozitivni primjeri odnosa odraslih prema djeci, poput nježnih i brižnih odraslih osoba koje djeci priopćavaju teške istine (bolesni i umirujući roditelji), roditelji, pedagozi i drugi članovi zajednice suočavaju se s vlastitim bijesom na zdrav način (kako bi djetetu prikazali pozitivan način rješavanja stresa) i slično. Potrebno je stvoriti i takozvana „sigurna utočišta“ djetetu koja će predstavljati fizički, mentalni ili emocionalni prostor u kojemu će djeca osjećati da ih netko sluša i zna kako se u tom trenutku osjećaju. Medijski sadržaji za djecu moraju biti pozitivni i naglašavati kvalitete. Cilj je poučiti i razviti psihološku otpornost i sposobnost rješavanja problema na zdrav način u svim životnim izazovima. Osim što naglasak mora biti na podizanju svijesti i izgradnji vještina, treba biti i na izgradnji samopouzdanja, kritičkog mišljenja i ljubavi prema učenju. Bitno je ono što djeca mogu biti, a ne što mogu naučiti. Autorice Kolucki i Lemish naglašavaju da samopouzdana djeca jesu psihološki otporna djeca s osobinama domišljatosti, upornosti, optimizmom, odlučnosti i kreativnosti. Umjesto da se djeci govori što ne bi trebali raditi, potrebno je djeci govoriti što raditi kako bi se

učvrstili pozitivni postupci i razmišljanja, dakle potrebno je koristiti pozitivne uzore. Iste autorice navode kako je potrebno uključiti djecu kao aktivne i angažirane građane koji promiču društvenu pravdu (djecu treba poticati da s drugima podijele svoje kvalitete i svoja rješenja, a ne samo probleme, da razmišljaju i djeluju i lokalno i globalno, na razvijanje vrijednosti, moralnosti i načela jednakosti, poštenja i poštivanja drugih i slično). Medijski se sadržaji za djecu trebaju baviti potrebama i sposobnostima sve djece (uključujući i najugroženije skupine), a ne samo određene dobi, kvaliteta ili nedostataka. Potrebno je slaviti i cijeniti sve tipove raznolikosti (da medijski sadržaji nemaju stereotipe, da odražavaju i podržavaju pozitivne aspekte autohtonih kultura i tradicija, da izražavaju dostojanstvo svakog djeteta i odrasle osobe) (Kolucki i Lemish, 2013).

2.5. Bijela vrana, Tonkica Palonkica frrr, Patuljci pojma nemaju

Bijela vrana, Tonkica Palonkica frrr, te televizijske emisije *Patuljci pojma nemaju* i *Hihotići* emisije su Mladena Kušeca uz koje su odrasle mnoge generacije djece. Poput njegovih slikovnica, Kušecove su emisije edukativno-obrazovnog karaktera i na jedan humoristično-ozbiljan način prikazuju dječju svakodnevicu i njihove probleme.

Već se po najavnoj špici dječje radijske emisije *Bijela vrana* daje zaključiti da se radi o dječjoj zabavnoj emisiji, ne samo zbog šaljivosti početjka u kojem dijete govori da je u životu važno ne skidati pločice sa zida u „kupioni“, već i zbog lako pamtljive i ritmički zarazne pjesme o bijeloj vrani.

Za primjer je uzet razgovor Mladena Kušeca s dječakom Petrom koji dolazi s otoka Brača. To je razgovor o ozbiljnosti, o dobrim i lošim ljudima, o obitelji i prijateljima, o godinama između članova obitelji, o imenima istih, a posebno o zdravstvenim stanjima obojice djedova. To je razgovor o Petru kao osobi, o samoevaluaciji, o tome što želi postati kad poraste, što je, a što nije naučio u vrtiću i školi, o pozitivnim i negativnim osobinama u životu (tučnjava, zloća, neposlušnost i bezobraznost su prema Petru negativne, a pristojnost, dobrota, bonton, persiranje starijima su pozitivne osobine čovjeka). No, ono što se dodatno izdvaja u ovom

razgovoru je to što i djeca Mladenu Kušecu postavljaju pitanja, a ne samo on njima, smiju se zajedno s njim i pokazuju interes za tehniku (magnetofon i mikrofon), te su opuštena, zainteresirana za razgovor o sebi i nema ispravljanja onoga što dijete kaže, već se sve odvija u njihovom svijetu (HRT arhiva, *Bijela vrana*).

Osim radijske emisije *Bijela vrana*, Kušec je uređivao i vodio i druge emisije zabavnog sadržaja namijenjene djeci, ali i roditeljima. Kroz radijsku emisiju *Tonkica Palonkica frrr*, te televizijske emisije *Patuljci pojma nemaju* i *Hihotići* obrađivao je teme iz svakodnevnog života, a kroz koje je govorio o mnogim dječjim nedoumicama, strahovima, razmišljanjima, osjećajima ljubavi, odanosti, radosti, zadovoljstva, sreće, svega što se tiče razvoja djece (Dugandžija, 2017).

Tonkica Palonkica frrr je izvorno radijska emisija pretočena u dječju knjižicu sa simpatičnim ilustracijama i crnobijelim fotografijama djece. Sadržaj je zabavan, smiješan i razumljiv djeci. Naizgled nepovezane činjenice i stvari, Kušec je u „Tonkici Palonkici frrr“ učinio smislenim: od zabrana, običnih i neobičnih razgovora do savjeta, priča i pitanja. Fascinira činjenica da u dječjoj glavi na isti takav način „lete“ i „žure“ misli, ideje, pitanja, zaključci. Djeca će svakako kroz takvu prezentaciju pravila i savjeta (istine iz svakodnevnog života prikazane su na zabavan i smiješan način) naučiti, zapamtiti i uživati u tome.

Kroz svoje emisije i priče, Mladen Kušec promiče prijateljstvo, druženje, zajedništvo, dobre odnose između roditelja i djece, empatiju, samosvijest i važnost svega toga (Leko, 2015). Kao što i sam Kušec kaže, danas je ljudska komunikacija zamrla i svela se na komunikaciju preko mobitela i kompjutera te da je ta činjenica ono što današnju djecu čim malo porastu, otuđuje od drugih i čini ih usamljenima (Dugandžija, 2017).

Istovremeno, Kušec uspoređuje kako je različito bilo nekad odrastati, koliko su djeca bila ispunjenija i sretnija, ali i napominje da je rješenje za dosta problema komunikacija. A to uključuje i slučaj da djecu treba slušati kada govore i dati im priliku da govore za sebe i u svoje ime, dok u današnje vrijeme djeci nije dopušteno govoriti, odnosno ne sluša ih se iz kojekakvih razloga (Dugandžija, 2017).

Televizijskom emisijom *Patuljci pojma nemaju*, emitiranom na Televiziji Zagreb u periodu od 1975.godine do 1996.godine, Mladen Kušec je razgovorima s djecom iz

njihove perspektive prikazivao ljude i običaje te život u gradovima i selima diljem zemlje. Nisu sve epizode snimljene u Zagrebu. Na primjer, u Osijeku, Vinkovcima i Gospiću snimalo se tijekom ratnog razdoblja, ali se snimalo i u Dubrovniku, Splitu, Rijeci i Puli. U nekoliko su epizoda snimani susreti i razgovori s ljudima koji su bili nekadašnja djeca iz emisije *Patuljci pojma nemaju* (Leksikon).

Roditelji se trebaju, kao i ostali odrasli s kojima su djeca u kontaktu, ponašati u skladu s onim što govore djeci. Djeca će rasti oponašajući svoje roditelje. Također, djecu treba slušati. Ono što je djeci važno i ono što djeca trebaju jest provoditi vrijeme s roditeljima, a ne trebaju im materijalne stvari. Time se stvara povjerenje između roditelja i djeteta, a dijete se istodobno pravilno razvija na psihosocijalnoj i emocionalnoj razini. Djeca žude za pažnjom i kvalitetnim vremenom provedenim s roditeljima, a ne za boljim i skupljim igračkama i odjećom. Kvalitetno provedeno vrijeme s djetetom ne znači količinu vremena nego trenutke u kojima je roditelj potpuno posvećen djetetu, dakle, ne samo da je roditelj prisutan tijelom, već i duhom. U trenutku kad se dijete osjeti sigurnim, ono će se prirodno povezati s drugom osobom, pa je pričljivo, otvoreno za zagrljaje i spontano sretno. U suprotnom, izbjegava fizički kontakt, kontakt očima i daje vrlo kratke odgovore. Odrasli su ljudi sposobni zadržati povezanost s dragim osobama, čak i ako se s tom osobom ne vide godinama. Međutim, kod djece to nije slučaj jer je njihov prefrontalni korteks još u razvoju. Zato im je potrebno svakodnevno provođenje vremena s roditeljima kako bi se osjećala voljeno i sigurno jer itekako pamte ono što roditelji rade s njima, ali ne toliko i ono što rade za njih. U doba koje će dijete provoditi s roditeljem ili roditeljima, ono mora biti sigurno da će mu roditelji biti potpuno posvećeni za razgovor o bilo čemu, za pitanja, igru i maženje (da će roditeljska pažnja u potpunosti biti usmjerena na njega) (Homjak, 2011).

Samopouzdanje je jedan od najvećih darova koji roditelj može dati djetetu. Dijete s niskim samopouzdanjem ili kojemu nedostaje samopouzdanja, boji se neuspjeha ili da će razočarati druge pa je nesklono isprobavati nove stvari ili preuzimati nove izazove, a to za budućnost znači suzdržavanje što za sobom nužno povlači sprječavanje uspjeha. Nekoliko je stvari bitnih kod izgradnje djetetova samopouzdanja. Dijete se nikad ne bi smjelo osjećati posramljeno zbog svog truda i zato je potrebno pohvaliti taj trud, neovisno o ishodu događaja. Roditelj ne bi smio nametati djetetu neke stvari za koje dijete nije zainteresirano. Na primjer, roditelj treba poticati dijete u

treniranju ili bavljenju bilo čime za što je dijete zainteresirano (ali i to bez pritiska). Također, roditelj se ne bi smio miješati u rješavanje problema direktno, dakle, ne bi smio raditi umjesto djeteta. Potrebno je da dijete sâmo razvije sposobnost samopouzdanja kako bi sâmo riješilo probleme jer time uči kako doći do rješenja. Visoka očekivanja od njega samog, djetetu stvaraju pritisak i smanjuju samopouzdanje. Postavljanje mnogobrojnih pitanja od strane djeteta je pokazatelj da dijete shvaća da postoje mnoge stvari koje ono ne zna i ne razumije i da još mnogo toga treba istražiti i otkriti. Zahvalno je i djetetune govoriti da radi nešto loše i kritizirati ga. Dati korisnu povratnu informaciju ili prijedlog nije na odmet, ali ne treba kritizirati dijete govoreći mu da nešto radi loše. Djetetove pogreške roditelj treba tretirati kao priliku za učenje i razvoj i u vezi s tim, roditelj treba djetetu dopustiti da katkad i pogriješi. Time se dijete uči da se ne treba bojati neuspjeha. Kako bi dijete dodatno razvilo samopouzdanje za suočavanje u svijetu općenito, potrebno je da roditelji povećavaju postupno djetetovo izlaganje novim izazovima i životnim iskustvima. Nije poželjno da se dijete po cijele dane nalazi iza kompjutera, televizije ili na mobitelu. Treba poticati dijete da se poveže sa stvarnim ljudima u stvarnom svijetu (Šefček, 2019).

Svako je dijete jedinka za sebe, individualac i zato ne postoji univerzalni pristup kako odgojiti sretno i zadovoljno dijete. Ono u čemu će se gotovo svi složiti jest da i roditelji budu ti koji su sretni, jer sretni, zadovoljni i ispunjeni roditelji to isto prenose na svoje dijete (kroz druženje s njima, komunikaciju s njima, preko osmijeha, zagrljaja pa do dobre volje). U trenutcima kad nije sve sjajno i lijepo, potrebno je objasniti djetetu da su poteškoće izazovi koji će ga nečemu naučiti i ohrabriti, a ne pokolebati. Pozitivan stav u negativnoj situaciji vodi manjoj depresiji u kasnijoj dobi, a djeci je lakše prije nego kasnije naučiti pozitivno razmišljati. Zdravo je pokazati ljutnju, bijes, tugu, sreću, radost na adekvatan način. Ne treba dijete sputavati u iskazivanju emocija jer je njima to spontano i blisko. Kasnije će se razviti u osobe s zdravim samopoštovanjem i visokom emocionalnom inteligencijom. Bitno je razdvojiti osjećaje od ružnog ponašanja. Dijete je važno naučiti i strpljivosti i samodisciplini, a kako bi putem toga naučili cijeniti i sebe i druge. Saslušati dijete, dopustiti mu da podijeli svoje mišljenje i stavove znači naučiti dijete da se njegovo mišljenje i stav računaju i da je ravnopravno s ostalim članovima obitelji. Kroz igru s roditeljima, ali i vršnjacima, dijete otkriva sebe i svijet oko sebe, te se istovremeno uči i kako funkcionirati u grupi, kako dijeliti s

drugima, zauzeti se za sebe, izboriti za svoje mišljenje, ali i kako se opustiti. Dijete se kroz šalu potiče na kreativno razmišljanje, proširuje krug prijateljstva i lakše svladava stresne situacije. Jačanjem samopoštovanja i samopouzdanja, jača se i unutarnja sigurnost djeteta, ljubav i sreća. Sretna se djeca svakako lakše prilagođavaju na životne okolnosti i situacije. Njegovanjem suosjećanja kod djece, uči ih se humanosti i suosjećanju s problemima drugih, a time ih se uči i upravljati vlastitim emocijama i mislima. Roditelji uvijek moraju djetetu predstavljati „sigurnu bazu“ kojoj se uvijek mogu vratiti i pronaći utjehu, podršku, pažnju (Petković, 2017).

Postavlja se pitanje koliko roditelja sluša svoju djecu. Ponekad roditelji nemaju vremena, ponekad se ne žele suočiti s problemima svoje djece da se ne bi osjećali krivima jer roditelji smatraju da su odgovorni za probleme svoje djece i nastoje potisnuti svoje osjećaje ili se plaše čuti istinu i bježe pred neuspjehom te negiraju stvarne osjećaje svoje djece. Zbog svega toga djeca se povlače u sebe i zatvaraju vrata komunikaciji. Smatraju da je govoriti o ljubomori, ljutnji sramotno i boje se da će izgubiti roditeljsku ljubav, da ih se neće shvatiti, da će naići na srdžbu i odbijanje. Ono što roditelji mogu učiniti jest slušati pažljivo što im djeca govore jer to znači davati djeci osjećaj sigurnosti da njihove riječi dolaze na pravo mjesto. Ne prekidati djecu, govoriti što manje, eventualno ubaciti koju ohrabrujuću riječ. Ne osuđivati i ne donositi preuranjene zaključke, jer određene riječi (na primjer, najgluplja stvar, bedast, ništa ne polazi za rukom i slično) blokiraju komunikaciju i ruše povjerenje, te se djeca odmah povlače, a dječje povjerenje, jednom izgubljeno, teško se ponovno stječe. Potrebno je izbjegavati neposredna rješenja i razgovarati s djetetom o njegovim rješenjima problema. U suprotnom, djeca stvaraju mišljenje da nisu sposobna rješavati vlastite probleme. Djeca trebaju znati i osjetiti da roditelji shvaćaju i razumiju te prepoznaju što ona osjećaju, ne osjećati se usamljeno u svemu tome, jer osjećaji kod djece nisu maleni, već su djeca osjetljivija i nježnija upravo zbog toga što svoje osjećaje djeca teže kontroliraju. Roditelji trebaju pomoći djeci da sâma dođu do vlastitih rješenja jer se tu onda radi o pozitivnom i konstruktivnom odgoju i djeca na taj način osjećaju odgovornost. Kako bi roditelji pokazali djeci da ih u potpunosti slušaju, potrebno je da ne čine dvije ili više stvari u isto vrijeme dok im dijete nešto govori. Ako je roditelj u tom trenutku emocionalno nemiran, potrebno je da se smiri prije nego sasluša što mu dijete ima reći jer emocije utječu na rasuđivanje i objektivno sagledavanje cijele situacije. Uz ovakvo aktivno slušanje, treba obratiti pozornost i na djetetov glas (jer može govoriti o

nečemu pozitivnom s ogorčenjem u glasu), stanke u govoru, oklijevanja i ponavljanja, govorne pogreške. Djeci treba dati vremena da se izraze, razmišljaju, ohrabre (Ferrero, 2016).

Govorom se djecu nešto uči, a slušanjem ih se uvažava. Time im se daje potvrda da ih se poštuje i da ih se priznaje kao zasebne osobe vrijedne slušanja. Djeca bi mnogo toga sama rekla roditeljima kad bi ih roditelji slušali (Benat, 2008).

III. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog u ovom radu, slijedi zaključak da je Mladen Kušec jako dobar pedagog (iako ne po struci), njegov opus ima snagu obogatiti svačije djetinjstvo, skrenuti pažnju na zaista bitne vrijednosti u životu, ali i nadahnuti ljude i djecu na pozitivan pogled na sebe i svijet. Njegovo je stvaralaštvo sveobuhvatno. Na pristupačan i veoma jednostavan način postaje blizak prijatelj s djecom u radijskim i TV emisijama, a s njegovim junacima iz slikovnica i priča djeca se lako poistovjećuju i povezuju s njima. Vrijednost Kušecova stvaralaštva je u svemu navedenom, točnije, njegovoj sveobuhvatnosti, jer je svoj radni vijek posvetio djeci i to u nekoliko medijskih kategorija: radio, TV i knjiga. U ovom su radu odabrana djela koja karakteriziraju njegovo stvaralaštvo.

U ovom je radu postavljena poveznica između Kušecovih djela, dječjih razvojnih specifičnosti i potreba. U svojim djelima Kušec govori o sreći, tuzi, gubitku, o veselju, problemima, samoći, higijeni, a sve su to dijelovi odrastanja. On ih takvima i prikazuje, a ono što naglašava jest da se sve može riješiti na ovaj ili onaj način i da je za to uvijek potrebna pomoć i podrška bližnjih. A najbliži (roditelji, bake i djedovi, prijatelji, susjedi) su oni koji su djetetu najpotrebniji u fazi odrastanja i privikavanja i prihvaćanja svijeta koji ga okružuje. Kroz Kušecova djela, dijete ne samo da spoznaje sebe, već i svijet oko sebe. Uči o sebi i svojim osjećajima, mislima, ali i o čimbenicima koji čine svijet u kojem dijete postoji. Naglasak u Kušecovim djelima jest na arhaičnim društvenim vrijednostima poput solidarnosti i pomaganja, skrbi za drugog, prijateljstvu, ljubavi, poštovanju i iskrenosti.

Kroz svoje radijske emisije, Kušec je slušao djecu i dopuštao im da govore o sebi jer se na taj način može puno saznati o djetetu, ali i o odgoju, stavovima i željama. Kroz djecu koju je intervjuirao u radijskim i TV emisijama, Kušec je također malim slušateljima i gledateljima pokazao da nisu jedini u svojim strahovima, tuzi, brigama, radosti i smijehu i da sva djeca prolaze isto. A kad se djeca imaju s kime i čime poistovjetiti, lakše prolaze kroz neke stvari.

No, njegov je opus i edukativnog karaktera jer uči djecu, na primjer, prometnoj kulturi, važnim telefonskim brojevima, o Europskoj uniji, ali i o običajima i kulturnim vrijednostima Hrvatske.

Sve navedeno i dalje dovodi do zaključka da je Kušecovo stvaralaštvo jedna sveobuhvatna škrinja s blagom kojom se mogu služiti generacije prije, generacije sad i generacije poslije i koju svakako treba detaljnije istražiti i valorizirati.

IV. IZVORI I LITERATURA

Izvori

1. Kušec, M. i Brčić, D. (2003). Boje. Zagreb. Školska knjiga.
2. Kušec, M. (2014). Brinem se za svoje tijelo. Kastav. Extrade.
3. Kušec, M. (2014). Čistoća je pola zdravlja. Kastav. Extrade.
4. Kušec, M. i Brčić, D. (2003). Deset puta naj. Zagreb. Školska knjiga.
5. Kušec, M. (1989). Donatela. Zagreb. Mladost
6. Kušec, M. (2016). Moja prva knjiga životnih vrijednosti. Kastav. Extrade.
7. Kušec, M. (1982). Plavi kaputić. Zagreb. Mladost
8. Kušec, M. i Brčić, D. (2003). Priča o prometnim znacima. Zagreb. Školska knjiga.
9. Kušec, M. (2002). Spas je na 93 ili priča o vatri. Rijeka. Adamić.
10. Kušec, M. (1983). Tonkica Palonkica frrr. Zagreb. CIP.
11. Kušec, M. (1981). Volim te. Zagreb. Mladost.
12. HRT arhiva. Bijela vrana. [Online]
Dostupno na: <https://radio.hrt.hr/emisija/bijela-vrana/578/>
[Pristupljeno: 02.07.2019.]

Literatura

1. Aničić, V. (2017). Temeljne ljudske vrijednosti. [Online] *Point*. (22. listopada 2017). Dostupno na: <https://pointovinessmb.com/2017/10/22/temeljne-ljudske-vrijednosti/> [Pristupljeno: 06.08.2019.]
2. Ašpan Milotti, S. (2008). Usamljenost. [Online] (10, 2008). Dostupno na: <https://www.zdravi-grad-porec.hr/strucne-teme/usamljenost/> [Pristupljeno: 02.07.2019.]
3. Bačan, M. (2013). Dječji strahovi: što trebamo znati. [Online] (6, 2013). Dostupno na: <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/teme/djecji-strahovi-sto-trebamo-znati/> [Pristupljeno: 02.07.2019.]
4. Bačkonja K. i Vrsaljko, J. (2013). Kako djeci usaditi prave vrijednosti? [Online] (12, 2013). Dostupno na: <http://www.roditelji.hr/vrtic/kako-djeci-usaditi-prave-vrijednosti/> [Pristupljeno: 06.08.2019.]
5. Benat, G. (2008). Razgovor i slušanje između roditelja i djece. [Online] (10, 2018.). Dostupno na: http://www.skole.hr/dobro-je-znati/odgoj?news_id=1862 [Pristupljeno: 06.08.2019.]
6. Biti, V. (2017). Djeca kao sugovornici, suradnici i suautori u radijskim i TV emisijama. [Online] *Zrno* – časopis za obitelj, vrtić i školu br. 111 (5, 2017). Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/djeca-sugovornici-suradnici-suautori-radijskim-tv-emisijama/> [Pristupljeno: 10.08.2019.]
7. Blažina K., Fedor I. i Labaš D. (2015). Mediji (i) naši učitelji. Društvo za komunikacijsku i medijsku kulturu. Zagreb. 2015.
8. Dokler, A. (2017). Kako kod djece poticati empatiju? I mediji vam mogu pomoći u tome. [Online] (7,2017). Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/kako-kod-djece-poticati-empatiju-i-mediji-vam-mogu-pomoci-u-tome/> [Pristupljeno: 06.08.2019.]
9. Došen Dobud, A. (2016). Dijete – istraživač i stvaralac – Igra, istraživanje i stvaranje djece rane i predškolske dobi. Zagreb. Alinea.
10. Dugandžija, M. (2017). Stvorio je legendarnu radijsku emisiju „ Tonkica Palonkica frrr“: Pazite što govorite djeci. Ona misle da odrasli znaju više od njih. [Online] *Jutarnji list*. (4, 2017). Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/life/zivotne-PRICE/stvorio-je-legendarnu-radijsku-emisiju-tonkica-palonkica-frrr-pazite-sto->

- govorite-djeci-ona-misle-da-odrasli-znaju-vise-od-njih/5844871/ [Pristupljeno: 25.6.2019.]
11. Franjčić, J. (2013). Kušec, Mladen. [Online] Dostupno na: <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11580> [Pristupljeno: 20.6.2019.]
 12. Ferrero, B. (2016). Sretni roditelji s don Boscovim odgojnim sustavom. Zagreb. Salesiana.
 13. Gjurković, T. (2013). Tjeskobna (anksiozna) djeca. [Online] (1, 2013). Dostupno na: <http://ordinacija.vecernji.hr/budi-sretan/sretno-dijete/tjeskobna-anksiozna-djeca/> [Pristupljeno: 02.07.2019.]
 14. Hameršak, M. i Zima, D. (2015). Uvod u dječju književnost. Zagreb. Leykam international d.o.o.
 15. Hercigonja, Z. (2018). Utjecaj modernih medija na odgoj djeteta. Varaždin. Fronta Impress.
 16. Homjak, M. (2011). Kvalitetno vrijeme s djetetom. [Online] (10, 2011). Dostupno na: <https://www.zdravi-grad-porec.hr/strucne-teme/kvalitetno-vrijeme-s-djetetom/> [Pristupljeno: 02.07.2019.]
 17. Hranjec, S. (2006). Pregled hrvatske dječje književnosti. Zagreb: Školska knjiga.
 18. Hrvatska enciklopedija. Kušec, Mladen. [Online] Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=34788> [Pristupljeno: 14.6.2019.]
 19. Kolucki B. i Lemish, D. (2013). Kako komunicirati s djecom – načela i prakse za podršku, nadahnuće, poticaj, obrazovanje i iscjeljenje. Zagreb. UNICEF Ured za Hrvatsku.
 20. Labaš, D. (2016). Koja je uloga roditelja u medijskom odgoju djece? [Online] (11, 2016). Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/koja-uloga-roditelja-medijskom-odgoju-djece-2/> [Pristupljeno: 23.09.2019.]
 21. Leko, A. (2015). Nismo patuljci, al' još uvijek pojma nemamo. [Online] (11, 2015). Dostupno na: <https://x-ica.com/mladen-kusec-i-patuljci-pojma-nemaju/> [Pristupljeno: 10.09.2019.]
 22. Leksikon. Patuljci pojma nemaju. [Online] Dostupno na: <https://obljetnica.hrt.hr/leksikon/p/patuljci-pojma-nemaju/> [Pristupljeno: 02.07.2019.]

23. Leksikon radija i televizije. Kušec, Mladen. [Online] Dostupno na: <https://obljetnica.hrt.hr/leksikon/k/kusec-mladen/> [Pristupljeno: 20.6.2019.]
24. Metikoš, A. (2010). Ekološki odgoj. [Online] (5, 2010). Dostupno na: http://www.ringeraja.hr/clanak/ekoloski-odgoj_691.html [Pristupljeno: 06.08.2019.]
25. Mihaljević, F. (2017). Poučite djecu da budu sigurni sudionici u prometu. [Online] (10, 2017). Dostupno na: <https://zenavrsna.com/poucite-djecu-sigurni-sudionici-prometu/7849> [Pristupljeno: 06.08.2019.]
26. Mikić, K. (2002). Medijski odgoj u vrtiću. Zapis – bilten hrvatskog filmskog saveza. Br.38. [Online] Dostupno na: http://www.hfs.hr/hfs/zapis_clanak_detail.asp?sif=212 [Pristupljeno: 23.09.2019.]
27. Morić, D.A. (2018). Od djece sam naučio ono što sam odrastajući izgubio, pa sam to prenosio ljudima oko sebe. [Online] (4, 2018). Dostupno na: <https://www.tportal.hr/showtime/clanak/od-djece-sam-naucio-ono-sto-sam-odrastajuci-izgubio-pa-sam-to-prenosio-ljudima-ok-sebe-foto-20180408?fbclid=IwAR3clLVJamVXPqrlmFjzBHK6r92sCR2p5FmlwwqkYyd4I-LY-q7haN2tDA> [Pristupljeno: 14.6.2019.]
28. Petković, M. (2017). Kako odgojiti sretno dijete? [Online] (3, 2017). Dostupno na: <http://www.roditelji.hr/obitelji/kako-odgojiti-sretno-dijete/> [Pristupljeno: 31.07.2019.]
29. Plazonić, A. (2015). Strahovi kod djece. [Online] (7, 2015). Dostupno na: <http://www.roditelji.hr/jaslice/razvoj/2825-strahovi-kod-djece/> [Pristupljeno: 02.07.2019.]
30. Prokl, Predragović, M. (2017). I danas čuvam priče iz Vukovara. [Online] (11, 2017). Dostupno na: <http://www.matica.hr/vijenac/618/i-danas-cuvam-price-iz-vukovara-27210/> [Pristupljeno: 22.6.2019.]
31. Samuelsson, I.P. i Kagas, Y. (2008). The contribution of early childhood education to a sustainable society. Prijevod i prilagodba: Anđić, Đ. Dijete, vrtić, obitelj. 74 (2013/2014). str. 2-5.
32. Sučić, I. (2017). Radio u službi djece i mladih. [Online] (11, 2017). Dostupno na: <https://www.medijskapismenost.hr/radio-u-sluzbi-djece-mladih/> [Pristupljeno: 23.09.2019.]

- 33.** Šefček, A. (2019). 17 primjera psihologa za odgoj samopouzdanog djeteta. [Online] (7, 2019). Dostupno na: <https://miss7mama.24sata.hr/vrtic/razvoj-od-druge-do-seste-godine/17-primjera-psihologa-za-odgoj-samopouzdanog-djeteta-9330> [Pristupljeno: 31.07.2019.]
- 34.** Zlatar, B. i sur. (2017). Kako izvještavati (o) djeci i mladima. Priručnik za novinare i urednike elektroničkih medija. [Online] (9, 2017). Dostupno na: https://www.medijskapismenost.hr/wp-content/uploads/2017/10/radna-biljeznica_-Kako-izvje%C5%A1tavati-o-djeci-i-mladima.pdf [Pristupljeno: 23.09.2019.]

SAŽETAK

Mladen Kušec je novinar, pisac te radijski i televizijski voditelj. U svojem bogatom književnom i medijskoj stvaralaštvu najveću pozornost je posvetio djeci.

U radu se navodi Kušecova biografija, s posebnim naglaskom na profesionalni angažman. Izdvojeni su primjeri njegovih književnih djela za djecu: romani *Donatela i Plavi kaputić*, zbirka priča o životnim vrijednostima i slikovnice *Boje*, *Deset puta naj*, *Priča o prometnim znacima*, *Spas je na 93 ili priča o vatri*, *Čistoća je pola zdravlja i Brinem se za svoje tijelo*. Romani su promatrani s obzirom na dječje razvojne strahove, a priče i slikovnice s obzirom na mogućnosti koje pružaju u odgojno-obrazovnom radu.

U drugom dijelu rada prikazano je Kušecovo radijsko i televizijsko stvaralaštvo, s osvrtom na radijske emisije *Bijela vrana*, *Tonkica Palonkica frrr*, te televizijske emisije *Patuljci pojma nemaju i Hihotići*.

Ključne riječi: dijete, Mladen Kušec, dječja književnost, radio, televizija

SUMMARY

Mladen Kušec can be described as a polyvalent person. He is a journalist, a writer and a reporter and all three fields he manages very well. It is not an easy work to cover his complete creativity. Every part of it interferes into some part of a child, a man, the world. Although he is not an educator or a psychologist, his talent is pedagogically and psychologically intuitive. His whole creativity is a proof to all written and the success of all his work points out this proof.

Individual interpretation of his work chosen in this work, points out its specificity and concreteness of each for an individual part of a child's development, despite of if it is a psychological, physical, emotional or social development. In his radio and TV shows mentioned in this work, his approach to accomplish a conversation with children is also very specific: he refers to each of them as an individual human being and he communicates with them in a way which gains their trust in him so the children get relaxed quickly and start a conversation what they want about.

Demand and usage of Kušec's work as a kindergarden and school literature speaks enough for itself.

Keywords: child, development, picture book, radio, television, creativity